

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРОФТЕХОСВІТИ
У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

ЗБІРНИК ТЕКСТІВ ДЛЯ АУДІЮВАННЯ

**Автор: Скатова Н.О., викладач
української мови та літератури ПТУ № 68
м. Марганця**

2010р.

ЗМІСТ

1.	Передмова	3
2.	Дещо з методики аудіювання	4
3.	Г. Шелехова, С. Зінько. Забезпечення роботи з формування аудіативних умінь на уроках української мови	15-16
4.	Види мовленнєвої діяльності. Види аудіювання. (за О.П. Глазовою)	16-18
5.	Чи муляр, чи кравець – головне, що фахівець	19
6.	З історії ремісництва (за М.Є. Станкевичем)	20-22
7.	Ткацтво (за О.І. Никорак)	22-26
8.	Вишивка (за О.І. Никорак)	26-30
9.	Чумаки-далекобійники (за Д. Малаковим)	30-34
10.	Маловідоме про відомих	35
11.	Легенди про народження Івана Франка (За Р. Гораком)	36-40
12.	Іван Франко. Рід Якова. (Р. Горак, Я. Гнатів)	40-43
13.	Ліна Костенко (За Г.Клочечком)	46-48
14.	Народжена з морської піни (За О. Сливинським)	48-52
15.	Різдво Стуса (Василь Овсієнко)	53-56
16.	Для нотаток	57

В збірнику використані матеріали з підручника «Українське народознавство» за редакцією д-ра іст. наук С.П. Павлюка (Львів, «Фенікс» 1997 р.), методичних посібників «Рідна мова» О.П. Глазова (Харків, «Ранок» 2003 р.), «Українська мова» З.Т. Копиняк, А.П. Булачек (Тернопіль, «Астон» 2002 р.), журналу «Шкільна бібліотека».

Укладач – Скатова Наталя Олександрівна, викладач української мови та літератури ПТУ № 68 м. Марганця Дніпропетровської області.

В збірці вміщено тексти публіцистичного стилю за розділами: «Чи муляр, чи кравець – головне, що фахівець» (про історію виникнення та розвиток ремесел на теренах України), «Маловідоме про відомих» (цікаві матеріали про видатних українських письменників), а також статті вітчизняних мовознавців про методику аудіювання на уроках української мови.

Збірник підготовлено для практичного використання викладачами ПТНЗ з метою міжпредметної інтеграції уроків української мови.

Рецензент
Подчезерцева Л.І., методист НМЦ
ПТО у Дніпропетровській області

A decorative border with ornate floral and scrollwork patterns in the corners and along the sides, framing the central text.

*Дещо з методик
аудіювання*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ АУДІАТИВНИХ УМІНЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Навчання рідної мови на сучасному етапі розвитку національної школи спрямоване передовсім на формування національно свідомої особистості, яка є носієм мови, володіє лінгвістичними знаннями та високим рівнем умінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письма).

Нині оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови здійснюється на основі функціонального підходу до шкільного мовного курсу, який передбачає таке співвідношення мовної теорії і мовленнєвої практики, за якого пріоритетним є розвиток умінь і навичок мовленнєвої діяльності.

Одним із об'єктів регулярної перевірки та оцінювання є мовленнєві вміння й навички з чотирьох видів мовленнєвої діяльності, серед яких перевіряється зокрема здатність учня сприймати на слух незнайоме за змістом висловлювання, іншими словами, перевіряється *вміння учнів слухати і розуміти*.

Безперечно, вміння слухати навчає дітей насамперед життя: вони з раннього дитинства сприймають різні мовні команди, слухають пісні, казки, вірші, розповіді, які їм співають, розповідають, читають дорослі, або слухають по радіо, телевізору. Проте вирішальну роль у мовленнєвому розвитку відіграє школа, де діти вчаться слухати мовлення вчителів, ровесників під час урочних та позакласних занять, тобто *сприймати й розуміти інформацію*.

Отже, важливість навчання учнів такого виду мовленнєвої діяльності, як аудіювання (слухання і розуміння), зумовлена життєвою необхідністю, постійно зростаючим потоком інформації і потребою орієнтуватися в ній.

Як показує шкільна практика, відсутність чітко розробленої системи роботи з формування аудіативних умінь учнів, яка включала б систему завдань і вправ, спрямованих на формування умінь слухати, визначення місця для цієї роботи під час вивчення курсу української мови не сприяє успішному формуванню цього життєво необхідного вміння. Адже в школі здебільшого здійснюється лише контроль за його сформованістю (тестова перевірка здатності учнів сприймати і розуміти в основному *зміст* почутого), що в свою чергу призводить до появи думок серед учителів, що цього вміння на уроках рідної мови

спеціально вчити не потрібно, бо учні справляються з таким завданням.

Мета нашої статті — визначити деякі шляхи вдосконалення цієї важливої роботи на уроках української мови.

Проблемі формування і розвитку аудіативних умінь і навичок приділено належну увагу в дослідженнях відомих психологів, лінгвістів, методистів (В.О. Артемова, Б.Ф. Баєва, Б.В. Беляєва, Л.В. Бондарко, Н.А. Висотської, І.П. Гудзик, М.І. Жинкіна, І.О. Зимньої, В.П. Зінченка, Г.В. Колосніциної, З.А. Кочкиної, Т.О. Ладиженської, О.О. Леонтьєва, Н.С. Ожегової, та ін.).

Як наголошує Н.А. Висотська, «робота з формуванням навичок і вмінь говоріння чи конспектування виявляється малоефективною через недостатню сформованість умінь і навичок аудіювання».

Питання теорії і практики навчання аудіювання в школі знайшли своє відображення в дослідженнях В.Г. Андросюка, який вивчав особливості розуміння наукового тексту; М.С. Антонюк дав порівняльну характеристику розуміння учнями мовленнєвої інформації залежно від способу її сприймання; І.П. Гудзик обґрунтувала необхідність навчання школярів аудіювання на уроках української мови, розробила систему вправ для навчання учнів розуміння усного мовлення тощо.

З огляду на те, що аудіювання (слухання і розуміння) є основою спілкування, саме з нього починається оволодіння усною комунікацією (як необхідна умова спілкування, аудіювання забезпечує успіх в оволодінні усним мовленням).

Зауважимо, що однією із специфічних особливостей формування вмінь слухати-розуміти є робота з аудіотекстом як єдиним смисловим і синтаксичним цілим.

Будучи багатоаспектною проблемою, навчання аудіювання включає, з одного боку, формування вмінь розрізняти особливості звучання слова (звук, наголос), інтонацію речення; з іншого — вміння слухати і розуміти зв'язне висловлювання, діалог (зміст, емоційне забарвлення тощо). Тому тексти для аудіювання повинні відповідати віковим особливостям та інтересам учнів, мати нескладний сюжет, являти собою зразки різних видів (монолог, діалог), стилів, типів і жанрів мовлення, а також мати надлишкові елементи інформації.

Експериментально доведено (В.І. Ільїна, З.О. Кличникова), що в мовленнєвій діяльності у звичайних умовах спілкування увага, як правило, зосереджена на змістовому боці того, що ми сприймаємо або про що говоримо. *Мовні ж особливості* й сам процес мовлення, здебільшого не усвідомлюються або усвідомлюються частково.

Відомо, що в процесі комунікації мовлення включає в себе три аспекти: повідомлення, вираження і спонукання. Від того, наскільки гармонійно вони поєднуються, залежить успішність розуміння усного мовлення. Передусім ці три аспекти знаходять своє вираження в специфічних особливостях побудови текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення.

Серед труднощів, пов'язаних із сприйняттям текстів, психологи (Л.П. Доблаєв, І.О. Зимня, О.М. Соколов З.О. Кличкова та ін.) називають тематику тексту, зміст, структуру, стиль, тип та форму викладу (діалогічна чи монологічна), зокрема, в їхніх працях зазначається, що структура, наприклад, *наукових* текстів *простіша* від *художніх*, вона менш ієрархічна, але сприймаються на слух *краще* *художні* тексти як цікавіші й доступніші для учнів.

Як стверджують психологи (Г.С. Костюк, Д.Ф. Ніколаєнко та ін.), *діалогічна* форма мовлення також сприймається *легше*, ніж *монологічна*, яка потребує добре розвиненої слухової пам'яті, високого рівня розвитку вірогідного прогнозування, логічного мислення. Під час сприймання усного монологічного мовлення, яке має швидкий темп звучання, виникають значні труднощі у слухачів.

Спеціальними дослідженнями доведено, що з *більшим інтересом* і увагою учнями сприймаються *розповідні* *фабульні* тексти. Зокрема, *тексти-розповіді* краще підходять для аудіювання, ніж *тексти-описи*, оскільки вони завжди композиційно прості і не мають якогось підтексту.

Отже, під час добору текстів для аудіювання важливо також ураховувати, що *фабульний* динамічний текст приковує увагу учнів, викликає бажання зрозуміти сюжет, наявність *фабули* у розповідних текстах, сприяє кращому запам'ятовуванню, проте тут необхідне вміння зосередитися на подіях і їхній послідовності, а також на характері дійових осіб.

Труднощі в розумінні учнями змісту можуть бути викликані й *композиційними особливостями* тексту (наприклад, відсутність вступу, коли розповідь про сьогодні перемикається з відступами у минуле чи майбутнє), наявність декількох сюжетних ліній розпорошує увагу слухача і негативно впливає на розуміння.

Досить важливим компонентом є так звана «прозорість» тексту, тобто яскраво виражена *структура*: початок (зав'язка), розвиток дії і розв'язка або теза, аргументи, висновки тощо.

Таким чином, труднощів у сприйнятті учнями на слух текстів можна уникнути, якщо вчитель у їх доборі враховуватиме зазначені

вище особливості. Підтвердженням є експериментально досліджена і впроваджена в шкільну практику система роботи з розвитку аудіативних умінь на уроках рідної мови (С.В. Цінько).

Достатній рівень сформованості в школярів аудіативних умінь можливий лише за умови планомірної, цілеспрямованої роботи на уроках рідної мови в процесі виконання учнями спеціальних вправ і завдань, серед яких виділяються:

Підготовчі вправи, що передбачають формування вмінь визначати мету слухання, з'ясувати особливості ситуації спілкування, створювати первинне уявлення про можливий зміст висловлювання, прогнозувати його загальний характер.

Інформаційно-змістові, які розвивають уміння формулювати тему й основну думку почутого тексту, добирати заголовок, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, утримувати в пам'яті деталі почутого, запам'ятовувати текст, хід подій тощо.

Мовно-мовленнєві вправи, що включають аналіз усних повідомлень з лінгвістичного погляду: спостереження і аналіз мовних засобів у повідомленнях різних типів, стилів і жанрів мовлення; обґрунтування доцільності вжитих мовних засобів у певному висловлюванні тощо.

Оцінно-контролюючі вправи, які мають на меті формувати вміння робити висновки з почутого; висловлювати власні думки щодо сприйнятого; перевіряти правильність власних припущень, висунутих на початку слухання та ін.

Місце для аудіативних вправ і завдань можна знайти на будь-якому уроці вивчення мови, адже формування зазначених умінь можливо і доцільно поєднувати з удосконаленням фонетичних, лексичних, орфоепічних, граматичних та синтаксичних умінь і навичок, а також на спеціальних уроках з розвитку мовлення.

Пропонуємо зразки таких вправ і завдань, які сприяють формуванню вмінь учнів слухати тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення.

Підготовчі вправи

(спрямовані на розвиток уміння орієнтуватися в ситуації спілкування)

Завдання 1. Повторити завдання, яке потрібно виконати в процесі аудіювання усного повідомлення.

Завдання 2. За названою темою повідомлення поміркувати, про що в ньому може йтися.

Завдання 3. Визначити власну мету сприйняття усного повідомлення.

Інформаційно-змістові вправи

Вправа 1. З'ясувати, про що йдеться в усному повідомленні (сформулювати його тему).

Осінь, увійшовши в свої права, повелась спочатку суворо, все чогось хмурилась, сльозилась, а потім пом'якшала. Очистилось небо від хмар, по густій блакиті вийшло гуляти золоте сонце. Воно не гріло по-літньому, але золотило дерева, вкриваючи кожен листочок такими витонченими мережками, що навряд чи художник зміг би намалювати їх на папері.

Соколинний бір тепер золотився, багрянів, палав холодним полум'ям, і кожен ранок готував усе нові і нові візерунки, додавав гарячих фарб. (Ю. Збанацький).

Вправа 2. Сформулювати основну думку прослуханого один раз повідомлення.

Принесли хліб. На столі поклали. Пахучий, теплий ще. Із шкоринкою золотавою. Це від вогню позолота в нього.

Та не тільки від вогню. Золоте зерно на борошно мололи. А це зерно в золотому колоску на стебліні золоченій гойдалося, срібною росою вмивалося. Золоте проміння сонячне в себе увібрало. Від сонця позолота в хліба. Та чи тільки в нього?

Золоті роботящі руки зерно у ріллю посіяли. Урожай доглянули й зібрали. Роботящі руки зерно змололи, хліб спекли. Роботящі руки в дім його принесли, на вишивану скатертину поклали. І лежить хліб на столі теплий, пахучий, руками роботящими подарований. (Т. Коломієць).

Вправа 3. Уважно послухати текст (1 раз), придумати заголовок. Дати відповіді на запитання.

Початок весни пов'язували наші предки зі святом Сорока Мучеників. Воно припадає на 22 березня нового стилю. Тоді-то,

говорили, птахи прилітають із вирію і приносять весну. Щоб відзначити цю радісну подію, пекли булочки у формі пташок та роздавали дітям. Цей гарний звичай можна повторити й зараз. (За М. Крищуком).

Запитання на сприймання:

1. З яким святом наші предки пов'язували початок весни?
2. На яке число воно припадало?
3. Що відбувалось у цей день?
4. Як люди відзначали цю подію?

Вправа 4. Уважно послухати текст (1 раз). Придумати заголовок і скласти план. Довести правильність або хибність висновку, запропонованого вчителем після тексту.

Була весна, ліс прибрався, мов на оглядини, всіма своїми принадами вигравав проти сонця. Мерехтіло в очах від розмаю квітів, приємно паморочилось від запаху молодого листя.

Тоді й трапилася ця пригода. Як переходили видолинок, Інна відчула, що за ногу її щось шарпнуло. Нога потрапила в сильце. Якийсь поганець поставив його на заячій стежці, примотав кінець ливни до молодого дубка. Ливна глибоко врізалася в стовбур і не давала деревцю рости. Ми трохи помарудилися, але розмотали заплуту. От і вся пригода. Ми часто пригадуємо, як дубка визволили. (За Є. Шморгуном).

Вправа 5. Після прослуховування усних повідомлень, відгадати зашифровані назви квітів.

Ось добре відомі вам, оспівані народом невибагливі квіти наших садів, парків, лісів. Вони низько стелять по землі свій вічнозелений лист, з-поміж якого всміхаються до нас ніжні небесно-блакитні квіти. Ви здогадалися: найпоширеніша назва їх —... (барвінок). Тонкий аромат струмує на площах і скверах наших міст і селищ, прикрашених низькими кущами, рясно вкритими пишними квітами усіх барв і відтінків. Це..., яку вважають царицею квітів (троянда).

Структурно-композиційні вправи

Вправа 1. Уважно послухати текст (по абзацам). У кожному абзаці виділити слова або словосполучення, які є смисловими віхами (основні для розуміння) і утворити логічний ланцюжок тексту.

Дуб під вікном

Молодий лісник побудував у лісі велику кам'яну хату й посадив дуба під вікном. Минали роки. Виростали у лісника діти, розростався дубок, старів лісник.

І ось через багато літ, коли лісник став дідусем, дуб розрісся так, що заступив вікно. Стало темно в кімнаті, а в ній жила красуня — лісникова внучка.

— Зрубайте дуба, дідусю, — просить онучка, — темно в кімнаті.

— Завтра вранці почнемо, — відповів дідусь.

Настав ранок. Покликав дідусь трьох синів і дев'ятьох онуків, покликав онучку-красуню й сказав:

— Будемо хату переносити в інше місце.

І пішов з лопатою копати рів під фундамент. За ним пішли три сини, дев'ять онуків і красуня-внучка. (В. Сухомлинський).

Вправа 2. Виділити в прослуханому (1 раз) повідомленні слова чи словосполучення, які є смисловими віхами тексту, визначити причинно-наслідкові зв'язки.

Квітка сонця

На високому стеблі квітка з золотими пелюстками. Вона схожа на сонце. Тому і називають квітку соняшником.

Спить уночі соняшник, схиливши золоті пелюстки. Та вранці, тільки сходить зірниця, пелюстки тремтять. То соняшник жде сходу сонця, радіє йому: «Добрий день, сонечко, я так довго чекав тебе!»

Вдень сонце піднімається все вище і вище, пливе по небу. І соняшник повертає за ним свою золоту голівку. Увечері сонце заходить за обрій, і квітка востаннє усміхається його золотому промінню. (За В. Сухомлинським).

Вправа 3. Уважно послухати текст (1 раз). У логічній послідовності побудови тексту поставити до нього (власні) запитання і записати їх.

У барлозі

Ранньої зими залягають у барлозі ведмеді. Старанно і вміло готують вони в лісовій глушині ці зимові лігвиська. М'якою запашною хвоєю, корою з молодих ялинок, сухим лісовим мохом вистилають своє житло. Тепло й затишно у ведмежих барлогах.

Тільки-но вдарять у лісі морози, засинають у барлогах ведмеді. І що лютіші морози, що дужче розгойдує вітер дерева — то міцніше, непробудніше сплять.

Наприкінці зими ведмедиці народжують маленьких сліпих ведмежат. Тепло ведмежатам у занесеному снігом барлозі.

Тільки за великої відлиги, коли починає капотіти з дерев і падає білими шапками з гілля сніговий навис, ведмідь прокидається.

Висунеться він з барлогу, подивиться на зимовий ліс — і знову на боковеньку до весни. (І. Соколов-Микитов).

Вправа 4. Уважно прослухати аудіотекст (1 раз). Виділити смислові частини й скласти план.

Настали теплі літні дні. Сонце добре пригріває.

Кожний літній місяць примітний чимось своїм особливим. Перший місяць літа назвали червнем за щедрість на червоні барви. Це місяць найдовших днів року. Дерева й кущі закінчують свій розвиток, їхні листки беруть у цей час найбільше сонячної енергії.

Липень — середина літа. Його розпал. Це місяць квітів і ягід. Наливаються соком і барвами вишні, малина, суниці. У водоймах вода уже тепла. Мілина кишить безліччю сріблястих мальків.

Іще стоять жаркі дні, але вночі частіше тягне холодом. Це прийшов останній місяць літа. Багато роботи наприкінці літа в трудівників полів: збирати врожай овочів, зернових, посіяти озимину. (За К. Наріжним).

Вправа 5. Уважно послухати текст і виправити недоліки в поданому плані (записаному на дошці перед аудіюванням).

План

1. Розумний, але злий пес.
2. Допомога по господарству.
3. Артисти.
4. Повернення щасливого пса.
5. Пірат загубився на ярмарку.

Пірат

Проживав у нас довго собака Пірат. Нічого казати, розумний був, гарний пес. Він був не просто вірним сторожем, він був трудяка. Любив допомагати в господарстві. Носив з городу огірки в зубах і складав у саду в одну купку, випивав зайві курячі яйця.

У нього підростав уже син, теж Пірат. Той був собачим артистом. Грав з курми й гусьми нашими й чужими. Часом удвох із батьком вони догравались до такого, що обидва ховались у тютюн, щоб пересидіти, поки люди не позбирають пір'я і не поїдять засмажені жертви мистецтва. (За О. Довженком).

Вправа 6. Уважно послухати текст (1 раз) і з'ясувати, до якого стилю мовлення належить запропонований уривок і в якій галузі життя можливе його використання?

У зеленому затишному храмі, вся переплетена золотими нитками сонця, на високому гінкому стеблі росла лугова цариця.

Це, мабуть, була найпрекрасніша у світі квіточка: рівна,

висока, з сумно нахиленою набік яскраво-жовтою, в білих, ніжних, прозорих пелюстках голівкою, ще й зверху прикроплена дрібною, як вістря сталльної голки, росинкою. (Г. Тютюнник).

Вправа 7. За заголовком та першими двома реченнями спробуйте визначити стиль тексту. Потім прослухати весь текст (1 раз), з'ясувати, чи правильно визначили стиль.

Займається зоря

Забарвлення неба змінює сонце. Це і зветься зірницею, світовою зорею, світанком. Ми говоримо: вечірня зоря згасає — і в нашій уяві постають цілі картини: безкраї поля, засіяні пшеницею, пахощі колосків, дзвінка пісня на полі, темна діброва...

Коли на обрії починає світлішати, кажуть: займається зоря. А подивіться зараз на зірки: здається, ніби тоненькі промені, як золоті ниточки, висотуються на землю, іскряться. Це мерехтіння. Зорі мерехтять.

Як тонко підмітив народ красу природи, якими виразними, яскравими, соковитими, запашними словами назвав її явища! Скільки є слів, які означають лише те, що відбувається з вогнем: горить, палає, блищить, жевріє, полум'яніє... І кожне слово має свій відтінок. (За В. Сухомлинським).

Мовно-мовленнєві вправи

Вправа 1. З'ясуйте загальний емоційний тон усного висловлювання, проаналізуйте, де й чому робляться паузи, змінюється тон, які слова і як виділяються під час читання.

Часто тримав у пам'яті образ матері. І образ її рук, яким судилася вічна, невсипуща робота. І згадувались запахи, які, либонь, вони збирали так, як бджілка збирає по квітах найрізноманітніший мед.

А ще її очі... У материнському погляді не було ні фальші, ні лукавості, ні хитрування. Очі її, постійно освітлені зсередини м'яким живим сяйвом, були наче видимим предметним вираженням душі. Це погляд самої щирості, самого добра, самої зичливості. Материнський погляд був начебто сповнений якоїсь цілющості. (За Є. Гуцалом).

Вправа 2. Прослухати текст (1 раз). Назвати у ньому слова, вжиті в переносному значенні.

День був сонячний, пишний, гарячий. Сонце заливало золотим маревом леваду, садок, верби та городи. На сукупних городах зацвіли соняшники, неначе на зелену ботвину посипались з неба невеличкі

сонечка й засипали городи жовтими кружалками, схожими на сонце. Трав'яні коники аж тріщать у траві. Соловейки аж лящали в вербах. Десь далеко кувала зозуля, і її м'яке, але гучне кування було чути між свистом, криком та щебетанням пташок. Гаряче й вогке повітря вливало в тіло силу, здоров'я, веселило серце. (І. Нечуй-Левицький).

Вправа 3. Прослухайте українські народні прислів'я. Серед них укажіть на таке, яке за змістом було б протилежне такому прислів'ю «За моє жито мене й бито».

- 1) Очам страшно, а руки зроблять.
- 2) Роботящі руки гори вернуть.
- 3) Добро добром згадують.
- 4) Птицю пізнають по пір'ю, а людину — по справах.
- 5) Добре діло людей звеселило.

Оцінно-контролюючі вправи

Вправа 1. Уважно послухати текст (1 раз). Довести правильність або хибність висновку, запропонованого вчителем після сприймання тексту.

Неділю за тиждень перед Великоднем називають Вербною. Біблійну пальму заступили в нас бруньки — «котики» на лозах чи вербах. Ці котики до християнства ще були знаками весняного пробудження, молодості, невинності. Тиждень перед цією неділею називають Вербним. У Вербний тиждень, за народним віруванням, не можна сіяти конопель і городини, бо «буде ликовате, як верба». Не сіяли колось і буряків, бо «будуть гіркі».

У Вербну неділю святять вербу. Під церкву заздалегідь возять багато вербового гілля. Зранку на Богослужіння сходилися всі — старі й малі, бо «гріх не піти до церкви, як святять вербу» (За А. Тучапською).

Висновок

Вербний тиждень — це час, коли розпускається верба, яку люди освячують у церкві на знак приходу весни і виражають таким чином свої сподівання на добрий урожай.

Вправа 2. Уважно послухати текст. Поставити власні запитання до нього (за змістом прослуханого).

Український віночок

Своєрідним жіночим оберегом в Україні завжди був віночок. І нині, як і в давнину, з раннього дитинства кожна дівчинка вчиться виплітати квіткові віночки, їх в Україні виплітали з різного зілля від

весни і до пізньої осені. Кожний віночок служив не тільки окрасою голови дівчини, він був «знахарем душі», бо в ньому є чаклунська сила, що і біль знімає, і волосся береже (За М. Крищуком).

Вправа 3. Закодувати сприйняту інформацію (скласти таблицю або накреслити схему до запропонованого вчителем повідомлення).

У «Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів 5-11 класів з української мови» передбачено перевірку здатності учня сприймати з одного прослуховування незнайоме за змістом висловлювання і розуміти: *мету висловлювання, фактичний зміст, причинно-наслідкові зв'язки, тему й основну думку аудіоповідомлення, виражально-зображальні засоби прослуханого тексту; уявляти наявні у прослуханому тексті образи (якщо вони є); давати оцінку прослуханому.* Для перевірки цієї здатності в учнів 5-11 класів пропонуються тести. Під час їх розробки вчителю дуже важливо передбачити запитання та варіанти відповідей, не тільки пов'язані із точністю і глибиною розуміння *змісту* прослуханого, а й вибір із запропонованих речень того, яке виражає *основну думку* прослуханого, *причинно-наслідкові зв'язки*, виконання певних дій відповідно до розуміння сприйнятої інструкції, визначення *виражально-зображальних засобів* у прослуханому тексті; розуміння основного змісту незнайомого повідомлення *монологічного, діалогічного і змішаного* характеру під час безпосереднього спілкування або у фонозапису. (Зазначимо, що чимало із запропонованих у педагогічній пресі видань тестів для контролю рівня сформованості аудіативних умінь саме хибують на перевірку в основному розуміння лише змісту пропонуваного для слухання текстів, тому учням значно легше справитися із таким завданням). Однак слід ураховувати, що зміст прослуханого матеріалу можна передати й без достатнього розуміння шляхом простого повторення почутого. Саме тому під час перевірки розуміння сприйнятого слід використовувати різні види роботи, а не захоплюватися лише переказуванням.

Зазначимо, що вищий рівень розуміння усного мовлення пов'язаний із оцінкою почутого, коментуванням, висловленням власного погляду. При цьому для перевірки розуміння усної інформації не виключається говоріння в тих випадках, коли це необхідно.

Отже, оцінюючи вміння сприймати почуте, слід виходити з того, що лише за умови розуміння не менше 90 % наявної в аудіотексті фактичної інформації, основної думки, визначення зображально-виражальних засобів можна виставити учневі бали високого рівня.

У процесі спостереження за навчальним процесом, бесід з

учителями й учнями виявлено такий факт, коли на проведення одного разу на семестр контролю рівня навчальних досягнень учнів з аудіювання ледве вистачає спеціально відведеного для цієї роботи уроку, оскільки рекомендованих «Критеріями...» 15-20 хв. недостатньо. Це пов'язано з тим, що вчителі вимагають від учнів записувати словами обраний ними із запропонованих під час тестування варіант відповіді. Тому вважаємо за необхідне ще раз наголосити на тому, що *школярі повинні після виголошеного вчителем незнайомого тексту вибрати із запропонованих запитань з варіантами відповідей один із варіантів і записати лише його номер поряд із номером запитання (наприклад: 1. Б, де 1 — номер запитання, а Б — номер вибраної відповіді)*. Така перевірка здійснюється ще швидше, якщо обирається запропонований у «Критеріях...» другий варіант (учні одержують надруковані запитання і варіанти відповідей, на них галочкою визначають, з їхнього погляду, необхідний варіант).

Таким чином, систематичне і цілеспрямоване навчання аудіювання на уроках рідної мови — один із резервів удосконалення мовної і мовленнєвої підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів, бо навчити говорити, читати, писати можна тільки того, хто вміє слухати, володіє способами і прийомами слухання.

*Галина Шелехова, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник Інституту
педагогіки АПН України,*

*Світлана Цінько, кандидат педагогічних наук,
доцент Глухівського державного університету.*

ВИДИ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

ВИДИ АУДІЮВАННЯ

Реалізація мови здійснюється у процесі мовлення або мовленнєвої діяльності. Мовленнєва діяльність — це сукупність психофізичних дій організму людини, що спрямовуються на сприймання і розуміння мовлення, а також на породження його в усній і письмовій формі.

Оцінювання результатів мовленнєвої діяльності учнів відбувається за такими показниками: *аудіювання* (слухання та розуміння прослуханого), *говоріння й письмо* (діалогічне і монологічне мовлення), *читання вголос і мовчки, мовні знання і вміння, правописні* (орфографічні і пунктуаційні) *вміння учнів*. (Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення шкільних дисциплін у 2008/09 навчальному році. Інформаційний збірник МОІН України, № 19-20-21 липень 2008 р.)

Аудіювання — вид мовленнєвої діяльності, який забезпечує сприймання і розуміння усного мовлення. Аудіювання є основою спілкування.

Аудіювання не слід змішувати зі слуханням. Слухання — передусім акустичне сприймання звукового потоку, тоді як аудіювання включає процес одночасного сприймання і розуміння усного мовлення. Важливою психологічною особливістю аудіювання є одноразовість, неповторність цього процесу в природних умовах спілкування.

Проте у штучно створених ситуаціях спілкування, зокрема у шкільній практиці, розрахована на слухове сприйняття інформація з метою кращого засвоєння її учнями часто повторюється. Відтак учені розрізняють *репродуктивне* і *продуктивне* аудіювання. Основною ознакою репродуктивного аудіювання, на відміну від продуктивного, і є повторюваність усної інформації. У школі до *репродуктивного аудіювання* вдаються у процесі проведення усних переказів (докладних, стислих чи вибіркових) та підготовки до творчих робіт. У природній ситуації спілкування співрозмовники вдаються до *продуктивного аудіювання*.

Аудіювання — це один із шляхів пізнання навколишнього світу. Сприймати усну інформацію означає не лише чути певні звуки, слова, а й розуміти почуте, з метою відповідного реагування на нього: виконувати певні дії, дізнаватися про щось, одержувати естетичну насолоду, реагувати певним чином на запитання, прохання тощо.

Аудіювання — це такий вид мовленнєвої діяльності, під час якого людина одночасно сприймає усне мовлення й аналізує його (здійснює смислову обробку інформації). Для успішного здійснення аудіювання потрібно бути уважним, уміти швидко актуалізувати весь попередній мовленнєвий та інформаційний досвід, концентрувати увагу на змісті висловлювання при мінімальному контролі його мовною формою, мати треновану короткочасну і розвинену довготривалу пам'ять, здатність результативно працювати у визначених часових межах. Цього можна і треба спеціально навчатись.

Звичайно, успіх аудіювання залежить і від того, наскільки мовець зрозуміло, ясно висловлюється, від темпу, сили звучання мовлення, від уміння мовця виділяти головне, встановлювати контакт з аудиторією тощо.

З іншого боку, успішність смислового сприймання усного мовлення залежить від підготовленості слухачів до сприймання, від того, якими опорними знаннями вони володіють, як вони вміють

слухати тощо, а також від рівня складності тексту, який їм доводиться сприймати.

Сприймати інформацію потрібно цілеспрямовано: *глобально, докладно або критично.*

Глобальне, або ознайомлювальне, аудіювання вимагає від слухача загального охоплення змісту повідомлення, вміння визначати тему, основну думку повідомлення, ділити його на смислові частини, розрізняти композиційні елементи.

На уроці зв'язного мовлення, присвяченому видам аудіювання і навчальному аудіюванню, можна запропонувати учням прослухати текст, але проводити тут аудіювання не потрібно: прочитавши текст, учитель зачитує тестові запитання, самостійно або за участю учнів вибираючи з-поміж чотирьох запропонованих правильну відповідь.

Детальне аудіювання передбачає найповніше докладне сприймання змісту повідомлення.

Детальне сприймання тексту часто вимагається тоді, коли проводиться, наприклад, такий вид роботи, як переказ почутого тексту; переказ пояснення вчителя; коли потрібно запам'ятати декілька завдань, не записаних учителем на дошці, з метою їх виконання в певній послідовності; під час дискусії, диспуту, виступу на зборах та ін.

Критичне аудіювання, базуючись на глобальному і детальному, вимагає висловлення власної думки з приводу почутого, своєї мотивованої згоди чи незгоди з певним твердженням, критичного осмислення сприйнятого на слух тощо.

Критичне аудіювання практикується у процесі роботи над переказом тексту із творчим завданням.

У процесі проведення навчального та контрольного аудіювання учням пропонуються тестові запитання різних видів.

Для домашньої роботи можна запропонувати учням дібрати невеликий текст (обсяг – 8 – 10 речень), самостійно скласти 4 – 5 тестових запитань для аудіювання, визначивши з-поміж них запитання для аудіювання глобального, детального і критичного.

(за О.П. Глазовою)

A decorative border with intricate floral and scrollwork patterns in black ink, framing the central text.

Чи муляр, чи кравець - головне, що фахівець

*(тексти публіцистичного характеру про історію
виникнення та розвиток ремесел на теренах
України)*

З історії ремісництва

Народне образотворче і декоративне мистецтво своїми коренями сягає глибокої давнини. Воно нерозривно поєднано з магічно-обрядовою і господарською діяльністю людини. Саме тому твори народного мистецтва містять як духовні, так і матеріальні ознаки. Між звичайними побутовими предметами з дерева, глини, каменя та інших матеріалів і предметами-творами народного мистецтва не існує чіткої межі. Поширене твердження, що кожна річ, виготовлена вручну, має певні художні якості. Щоправда, ці якості стосуються лише природних властивостей матеріалу та результатів його обробки (фактури, текстури, кольору тощо). Усі природні й технологічні показники неодмінно утворюють художню виразність первинного рівня. Але якщо народний майстер свідомо й цілеспрямовано посилює художню виразність завдяки пропорційності форми, конструкції, цілісності й семантики орнаментальних структур, то такий виріб набуває особливої виразності вищого рівня. Він сприймається емоційно-чуттєво, стає не лише предметом, а й твором мистецтва. Отже, народне мистецтво поєднує в собі духовно-матеріальну діяльність людини, виражену в художніх творах.

Народне мистецтво яскраво характеризує національні особливості нації, локальні відмінності етнографічних груп; це «минуле в сучасному». З минулим народні художні твори єднає традиція та колективний спосіб її регулювання. Лише завдяки незліченним повторенням схем, мотивів, образів, форм утверджується художня традиція і передається з покоління в покоління, удосконалюючись і набуваючи чарівної довершеності.

В історичному аспекті народне мистецтво передовсім розвивалося як творчість селян і мешканців передмість у вільний від хліборобства час. Вони виробляли необхідні предмети, у тому числі й художні, для власних потреб. З появою вотчинних майстрів при князівських, поміщицьких і монастирських господарствах виникає професійне мистецтво. Майстри осідали в містах, вони не обробляли землі, а лише займались відповідним “рукомеслом” – гончарством, бондарством, ткацтвом тощо. Вони виготовляли продукцію на місцевий ринок, а для кращої співпраці й збуту виробів об’єднувалися в цехи.

Художніми ремеслами вважалися види професійної діяльності, які вимагали складного устаткування і тривалого навчання: малярство, сницарство, шовкоткацтво, художнє ковальство, золотарство та ін. Ремісники обов’язково мали документи про опанування фахом і дозвіл на заснування власної майстерні.

Через розклад феодального господарювання окремі талановиті сільські майстри потрапляють на міські ринки, складаючи конкуренцію ремісникам. Так поступово термін «ремісник» втрачає своє первісне значення, стаючи набутком і сільських майстрів. Сьогодні під ремісництвом розуміємо не тільки професійне цехове мистецтво, а й сучасні твори народних майстрів галузей зі складною технологією (ткацтво, килимарство, токарство, гутництво, гончарство тощо). Однак, ремісниками не вважають майстрів вишивки, витинанки, розпису писанок, сирної іграшки тощо. Таким чином, народне мистецтво існує в двох формах: перша – творчість народних майстрів для себе і близьких; друга – народні художні промисли – ручне виготовлення художніх виробів окремими майстрами й організованими підприємствами для збуту. Народне декоративно-прикладне мистецтво містить багато видів і жанрів (типологічних груп) залежно від матеріалу, техніки виготовлення та функціонального призначення виробів. (428 сл.)

Запитання до тексту

1. З якими гілками діяльності пов'язане народне образотворче, декоративне мистецтво?
 - а) з господарською;
 - б) з фольклорною;
 - в) з народнопісенною;
 - г) з магічно-обрядовою і господарською.
2. Поширене твердження, що кожна річ, виготовлена вручну:
 - а) має магічні властивості;
 - б) має велику матеріальну цінність;
 - в) має певні художні якості;
 - г) не являє собою особливої цінності.
3. Як автор статті образно називає народне мистецтво?
 - а) минуле в сучасному;
 - б) сучасне в майбутньому;
 - в) минуле в майбутньому;
 - г) традиційне в новаторському.
4. Завдяки чому утверджувалась художня традиція?
 - а) завдяки незліченим повторам схем, мотивів, образів;
 - б) завдяки вправності і вмінню майстрів;
 - в) завдяки зразкам творів народного мистецтва з давноминулих часів;
 - г) завдяки передаванню знань з покоління в покоління.
5. Термін «ремесло» походить від слова... Напишіть це слово.

(рукомясло)

6. В які групи об'єднувались майстри?

- а) в бригади;
- б) в ланки;
- в) в цехи;
- г) в спілки.

7. Що в давнину вважалося художнім ремеслом?

Назвіть будь-які два з п'яти, названих автором. (малярство, сницярство, шовкоткацтво, художнє ковальство, золотарство)

8. Кого не вважають ремісниками?

- а) майстрів ткацтва, килимарства, токарства;
- б) майстрів шовкоткацтва, малярства;
- в) майстрів вишивки, витинанки, розпису писанок;
- г) майстрів золотарства, різьбярства, художнього ковальства.

9. Назвіть дві форми, в яких існує народне мистецтво.

(для себе і для збуту)

10. Що впливає на багатоманітність видів і жанрів народного декоративно-прикладного мистецтва?

- а) велика кількість майстрів;
- б) матеріал, техніка виготовлення та функціональне призначення виробів;
- в) велика кількість підприємств народних художніх промислів;
- г) уява і фантазія замовників виробів.

11. Назвіть народні промисли і ремесла, що розвиваються у вашій місцевості.

12. Назвіть 4-5 назв ремісників і продуктів їх діяльності. Наприклад: бондар – бочка.

Ткацтво

Ткацтво – один з найдавніших і найважливіших елементів національної культури українського народу. Воно належить до найбільш поширених видів господарської діяльності й народного мистецтва, яке має багатовікову історію і глибокі традиції. Про наявність ткацького виробництва на східнослов'янських землях у найдавніші часи свідчать археологічні знахідки періоду ранніх неолітичних культур. Практична потреба людини у тканинах для вбрання, оздоблення житла і господарських потреб зумовила масове їх виготовлення в домашніх умовах.

На всіх етапах розвитку ткацтво віддзеркалювало конкретні історичні, природно-географічні особливості, характер господарської

діяльності та культурно-естетичні запити українського народу. Воно відображало також генетичні етнокультурні взаємозв'язки з ткацтвом сусідніх народів.

Основними прядильними волокнами в українців, як і в інших народів, з давніх часів були вовна, коноплі й льон. Споконвіку на території України провідними галузями господарської діяльності були скотарство, зокрема вівчарство, яке давало можливість отримувати овечу вовну, та хліборобство – вирощування луб'яних культур – льону і конопель, придатних для виготовлення пряжі.

Обробка волокон і прядіння ниток з метою подальшого виготовлення тканин були одним з найважливіших домашніх занять кожної селянської родини. Пряли нитку вручну за допомогою веретена. Для підсилення обертання на нижній кінець веретена натягували круглі глиняні або кам'яні кружальця – пряслиця.

Численні археологічні знахідки прядильно-ткацьких знарядь (пряслиць для веретен, кам'яних і глиняних тягарців для натягування основи у вертикальних ткацьких верстатах) засвідчують значне поширення і високий рівень ткацтва на теренах України в період трипільської культури.

Унаслідок фізичних якостей тканини того періоду не збереглися. Однак відбитки тканин на денцях керамічного посуду дають підстави стверджувати, що тогочасні люди володіли такими техніками, як полотняне і репсове переплетення. Очевидно, їм відомі були фарби з охри, каоліну та інші натуральні барвники, оскільки на глиняних статуетках окремі частини жіночого одягу позначені кольором.

Значного піднесення ткацьке ремесло зазнало в добу заліза, у період розквіту скіфської культури. Матеріали поховань з курганів Чортотлик, Куль-Оба та інших підтверджують, що скіфські жінки займалися ткацтвом. Багаті скіф'янки користувалися веретенами грецького типу з кістяним набором, а бідні — дерев'яними з глиняним або свинцевим пряслом.

Тривалий процес еволюції суспільства, зміни культур супроводжувалися доволі повільним удосконаленням ткацьких знарядь, технології виготовлення тканих виробів тощо. У різних регіонах України археологами знайдені різноманітні пам'ятки ткацького виробництва протослов'янських племен. Крім найпоширеніших з них — пряслиць, тягарців, веретен, у X—XIII ст. зустрічаються ножиці для стриження овець, залізні та кістяні гребені для розчісування прядива та ін.

Прядінням і ткацтвом споконвіку займалися жінки, дівчата і підлітки. Ткацький верстат був у кожній селянській оселі. Упродовж століть вважалося, що жінка зобов'язана вміти виконувати ткацькі роботи, інакше вона не вважалася повноцінним членом громади.

Покровителькою прядіння і ткацтва у Київській Русі була богиня Мокош, яку князь Володимир Святославович залучив до пантеону поганських богів, її зображено на знайденому фрагменті ткацького верстата. Наші предки поклонялися Мокоші, вірили в її допомогу і захист від злих сил тощо.

Копіткі процеси підготовки сировини, прядіння, ткання і завершальна обробка тканин відображені в численних народних повір'ях і обрядах, які дійшли до наших днів. Наприклад, цим заборонялося займатися в п'ятницю.

З розвитком продуктивних сил і поглибленням класового розшарування з-поміж селян вирізнялися найбільш здібні ткачі або й цілі родини ремісників, які спеціалізувалися на виготовленні сукна, полотна, скатертин, коців, крайок тощо. Крім власних потреб, їх виробляли на замовлення і на продаж.

Отже, починаючи з IX—X ст., на ґрунті домашнього традиційного заняття ткацтво перетворюється на окремий вид ремесла і співіснує у двох формах до наших днів.

З другої половини XIX – на початку XX ст.. тканини виготовляли в домашніх умовах, у системі промислів і промислового виробництва. Найбільшого розвитку ткацький промисел цього часу набув у центральних районах України, особливо на Лівобережжі.

Аналіз сучасного стану художніх промислів свідчить, що традиції ткання краще засвоюються при надомній формі праці, яка базується на спадковості родинного досвіду. Виробництво тканин на підприємствах художніх промислів, особливо в останні десятиліття, супроводжується підвищенням продуктивності праці за рахунок механізації, стандартизації та звуження асортименту продукції. Це призводить до таких негативних явищ, як уніфікація, спрощення композицій, збіднення колориту, зниження художньої якості виробів. За таких умов роль найдосвідченіших народних майстрів уподібнюється рівневі ткачів-виконавців чужих зразків, позбавлених права на імпровізацію.

(624 сл.)

Запитання до тексту

1. Про наявність ткацького виробництва на східнослов'янських землях у найдавніші часи свідчать:
 - а) археологічні знахідки періоду ранніх неолітичних культур;
 - б) зразки стародавніх тканин;
 - в) описи ткацького ремесла;
 - г) уламки ткацького інструменту.
2. Основними прядильними волокнами в Україні з давніх часів були:
 - а) бавовна і льон;
 - б) хутро і шовк;
 - в) вовна, коноплі й льон;
 - г) штучні волокна.
3. Перший ткацький інструмент – це:
 - а) верстат вертикального типу;
 - б) веретено і пряслице;
 - в) тягарець для натягування основи;
 - г) верстат горизонтального типу.
4. Про що свідчать численні археологічні знахідки прядильно-ткацьких знарядь?
 - а) ткацтво було основним ремеслом;
 - б) ткацтво було привезено з Візантії;
 - в) про значне поширення і високий рівень ткацтва на теренах України;
 - г) про наявність заводів по виготовленню ткацьких знарядь.
5. Звідки археологи дізнаються про техніку ткацтва?
 - а) із залишків тканин;
 - б) із відбитків тканин на денцях керамічного посуду;
 - в) з описів цих текстів у письмових джерелах;
 - г) з малюнків.
6. Значного піднесення ткацьке ремесло зазнало:
 - а) в період Київської Русі;
 - б) в період скіфської культури;
 - в) під час панування гунів на території України;
 - г) в добу неоліту.
7. Яким веретенем користувались багаті скіф'янки?
 - а) дерев'яним із глиняним пряслицем;
 - б) дерев'яним із свинцевим пряслицем;
 - в) веретенем грецького типу з кістяним набором;
 - г) залізним із глиняним набором.

8. Хто споконвіку займався прядінням і ткацтвом?

- а) солдати;
- б) чоловіки і їх сини-підлітки;
- в) жінки, дівчата і підлітки;
- г) старі люди.

9. Хто з богів Київської Русі був покровителем прядіння і ткацтва?

- а) богиня Лада;
- б) бог Перун;
- в) богиня Мокош;
- г) бог Мокош.

10. За народними повір'ями займатися прядивом і ткацтвом не можна було: назвіть день тижня. (*п'ятниця*)

11. На початку ХХ століття ткацький промисел набув найбільшого розвитку:

- а) на Поліссі;
- б) на Закарпатті;
- в) на Лівобережжі;
- г) на Правобережжі.

12. До яких негативних явищ призводить механізація, стандартизація та звуження асортименту на підприємствах художньої промисловості в наш час?

(*уніфікація, спрощення композицій, збіднення колориту, зниження художньої якості виробів*)

Вишивка

*Вигантуй на небо райдугу-доріжку,
Простели до сонця вишивку-маніжку,
Щоб по тій доріжці з лебедями-снами
Плавати до щастя білими човнами.*

В. Симоненко

Вишивка — один з давніх і найбільш розповсюджених видів народного декоративно-прикладного мистецтва. Вона виникла дуже давно і передавалася від покоління до покоління. Археологічні знахідки доби палеоліту засвідчують наявність вишивки на теренах України. У похованнях перших століть нашої ери знайдено залишки вовняного одягу, оздобленого різнокольоровою вишивкою. Про масове побутування вишиваних виробів в Україні свідчать численні історичні, літературні, фольклорні та речові пам'ятки.

З давніх часів паралельно з традиційним домашнім виготовленням вишивок побутувало виробництво вишиваних виробів у спеціалізованих цехах, майстернях. Відомо, що в ХІ ст. княгиня Анна,

сестра Володимира Мономаха, започаткувала навчання вишивки в монастирських школах. Тут вчили дівчат вишивати, гаптувати золотими і срібними нитками. Шиття золотом виникло на основі народного вишивання і було поширене переважно в середовищі великоможних міщанок, жінок княжого роду. Значного розповсюдження набуло гаптування в XVI—XVII ст. у Києві, Чернігові, Корці та інших містах. Перший вишивальний цех створено 1658 р. у Львові. Для того, щоб опанувати ремесло і отримати звання майстра, учень після п'ятирічного навчання повинен був два роки мандрувати і виконувати іспитову роботу.

У XVII ст. багато ремісників гаптування мешкало в Києві та інших великих містах. Крім найрізноманітніших виробів побутового призначення тут вишивали унікальні твори мистецтва — фелони, плащаниці, інші культові атрибути. У них орнамент органічно поєднувався зі сюжетним зображенням.

На рубежі XVIII—XIX ст. вишиванням, у тому числі й гаптуванням, активно займалися в поміщицьких та монастирських майстернях. Серед значної кількості вишиваних виробів виділяються скатертини, рушники, простирадла з вишуканими в художньому відношенні орнаментальними та сюжетними композиціями. У XIX ст. вишивка перетворюється на ремесло. Це стосується й розповсюджених у той час тамбурної та бісерної вишивок.

З середини XIX — на початку XX ст. сільські та міські промисли потрапляють під значний вплив замовників, які великою мірою диктували майстрам свої смаки. Це негативно позначилося на художньому рівні виробів. У цей час унаслідок зародження капіталістичних відносин на місцевих ринках з'являється дешева фабрична продукція, яка поступово стала витіснити вироби ручної роботи. Це зумовило скорочення виробництва і призвело до занепаду вишивального промислу. Заходів щодо відродження народного мистецтва, в тому числі й вишивки, вживали Київське, Полтавське, Чернігівське, Подільське земства. Однак і вони не змогли оберігти народну вишивку від антихудожніх міщанських впливів.

На початку XX ст. у традиційних осередках художнього промислу Полтавщини, Вінниччини, у Львові, Косові на базі колишніх земських майстерень почали працювати художньо-промислові артілі. У післявоєнні роки вони об'єднувалися в кооперативи, а з 1960 р. реорганізовані у фабрики художніх виробів та виробничо-художні об'єднання.

Нині вишивкою займаються на всій території України. Найбільше вишиваних виробів виготовляють у домашніх умовах. Цей вид народного мистецтва поширений і на підприємствах художніх промислів.

Основна функція вишивки — оздоблення одягу і тканин для обладнання житла. Упродовж віків у кожному регіоні України вироблялися своєрідні прийоми художнього вирішення одягових та інтер'єрних тканин. Навіть у межах сусідніх сіл існують місцеві варіанти. Є відмінності у місці розташування орнаменту, його величині, характерних особливостях мотивів, їх укладанні на площині композиції, колориті тощо. Вишивання вбрання — давня східнослов'янська традиція. Наші предки оздоблювали жіночі головні убори — перемітки, очіпки, хустки, стрічки, чоловічі шапки; плечовий одяг — жіночі та чоловічі сорочки; верхній одяг — кожухи, безрукавки, свити, юпки та ін. Серед компонентів одягу найбільше уваги приділялося оздобленню чоловічих і, головним чином, жіночих сорочок. Основна частина декору припадала на рукав. Допоміжну роль відігравали узорні стрічки, що обрамляли горловину, пазуху, манжети тощо. В інших компонентах одягу — безрукавках, гуглях, мантах — вишивку розташовували переважно у місцях з'єднання двох полотнищ, чим до певної міри акцентували крій та підкреслювали силует.

Серед інтер'єрних тканин найбільше уваги приділялося вишиванню рушників, скатертин, наволочок та ін.

Матеріалом-основою для вишивання здавна служила домоткана вовняна, лляна, конопляна тканина. Згодом її замінили фабричного виготовлення лляні, бавовняні та вовняні матеріали, шкіра.

Викристалізовані у процесі історичного та культурного розвитку мотиви орнаменту, композиції та колорит, характерні для кожного регіону України, наслідуються в наш час. Значна частина сучасних вишивок виробляється на підприємствах народних промислів. У багатьох осередках України працює чимало талановитих вишивальниць, творчість яких відзначається смаком і оригінальністю. При створенні своїх композицій вони спираються на багаті традиції української вишивки, збагачують їх новими надбаннями. Народні майстри репрезентують сучасну українську вишивку на численних виставках як в нашій країні, так і далеко за її межами, демонструючи повсюдно високий художній рівень своїх творів. (714 сл.)

Запитання до тексту

1. Найдавніші археологічні знахідки, що свідчать про наявність вишивки на теренах України, належать до періоду:

- а) мезоліту;
- б) бронзи;
- в) палеоліту;
- г) неоліту.

2. Найдавніші зразки вишивки – це:

а) залишки вовняного одягу, оздобленого різнокольоровою вишивкою;

- б) залишки чоловічих сорочок з вишивкою на рукавах;
- в) залишки вишитих рушників;
- г) залишки гаптування на взутті.

3. Хто започаткував навчатися вишивці в монастирських школах?

- а) княгиня Ольга, дружина князя Олега;
- б) княгиня Анна, сестра Володимира Мономаха;
- в) князь Ярослав Мудрий, син Володимира Мономаха;
- г) княгиня Анна Ярославна, дружина князя Ігоря.

4. Чого навчали дівчат у таких школах?

- а) вишивати рушники;
- б) вишивати фелони, плащаниці;
- в) вишивати, гаптувати золотими і срібними нитками;
- г) вишивати чоловічі і жіночі сорочки.

5. В якому місті в 1658 р. було створено перший вишивальний цех?

- а) у Києві;
- б) у Львові;
- в) у Чернігові;
- г) у Корці.

6. Скільки треба було часу, щоб опанувати ремесло вишивки і гаптування та отримати звання майстра?

- а) 3 роки;
- б) 5 років;
- в) 7 років;
- г) 2 роки.

7. Які чинники негативно вплинули на художній рівень вишиваних виробів?

(замовники диктували майстрам свої смаки, виникло багато дешевої фабричної продукції).

8. Які об'єднання з виготовлення вишиваних виробів виникли

після II світової війни?

- а) цехи;
- б) фабрики;
- в) кооперативи;
- г) промислові артілі.

9. Основна функція вишивки –

- а) оздоблення виробів для церкви;
- б) оздоблення одягу і тканин для обладнання житла;
- в) оздоблення костюмів для театру;
- г) оздоблення весільних суконь.

10. Що з одягу наші предки оздоблювали вишивкою?

(жіночі головні убори, чоловічі шапки, сорочки, верхній одяг, взуття).

11. Що здавна служило матеріалом-основою для вишивання?

- а) лляні, бавовняні та вовняні матеріали, шкіра;
- б) шовкові та оксамитові матеріали;
- в) вовна та шкіра;
- г) лляні, шовкові та шерстяні матеріали.

12. Як розвивається мистецтво вишивки в наш час? (перекажіть останній абзац тексту, доповніть роздумами на тему “Вишивка в моєму житті”)

Чумаки-далекобійники

Є професії, які збереглися лише в прізвищах тих, чії предки займалися нині забутою справою. До таких належать прізвища Ткач, Мельник, Кравець, Швець, Бондар, Гонтар, а також похідні від них, що діставалися синам: Ткаченко – Ткачук, Мельниченко – Мельничук, Кравченко – Кравчук, Шевченко – Шевчук, Бондаренко – Бондарчук, Гончаренко – Гончарук. А от слова «гутник» — працівник склозаводу (гути), «будник» — робітник на поташному заводі (буді), «польовий» — наглядач за роботами в полі, «машталір» — конюх — нині призабуті. А хто такі чумаки? Може, це попередники наших сучасних перевізників на далекі відстані, так би мовити, тогочасні далекобійники?

Слова «чумак» немає в мовах наших сусідів — поляків та росіян. Походить воно від слова «чум», тобто — дерев'яна водонепроникна скриня, яку використовували чумаки для перевезення солі та сушеної риби. А ще «чум» — дерев'яна ложка, якою вимірювали сіль.

Чумацтво виникло у XV—XVI століттях і розвинулося виключно в Україні. Головним промислом чумаків була сіль, по яку їздили до

Галичини, Коломиї, а також до Криму, узбережжя Чорного та Азовського морів. Звідси й поширення в Центральній Україні прізвищ Соляник, Чорноморець, Коломієць.

Готуючись напровесні у далеку дорогу, чумаки збиралися у валки, часом до ста й більше возів, очолювані виборними отаманами. Отож прізвища Виборний, Отаман, Отаманенко, Отаманчук походять і від чумацтва, а не лише від козацтва. До речі, чумакували й селяни, й козаки, а поверталися додому восени.

Дерев'яний чумацький віз називався мажею, яку тягли двійко чи четверо волів. За допомогою пароволової мажі тягли до 60 пудів солі (майже тонна). Народна селекція вивела для чумакування тип так званих бесарабських волів — довгорогих, полової (сіро-жовтої) масті. Попелястої масті віл називався мазій.

Мазієм називався і підмазувач воза — мажі. Звідси й прислів'я: не підмажеш — не поїдеш; хто маже, той і їде. Нагадаймо й двозначну, не менш актуальну за всіх часів сентенцію українського філософа Григорія Сковороди: «Всяк, хто не маже, той дуже скрипить!». Так би мовити, нинішня корупція.

Подорож чумаків не була безпечною. Постійна загроза нападу грабіжників та всіляких зайд, яких завжди вабила одвічно сумирна Україна, змушувала чумаків мати зброю. На ночівлю мажі ставили в каре — чотирикутником — для можливого захисту. Іноді чумаки зимували в козацьких поселеннях — зимівниках.

З України чумаки вивозили збіжжя, мед, горілку, віск, дерево, дьоготь, шкіри, гончарні вироби тощо.

Чумацькі шляхи єднали Лівобережжя та Слобожанщину із Запоріжжям, Кримом, Доном, а з Наддніпрянщини вели до Галичини й Волощини (Молдови). Шляхи мали й назви: Чорний, Царгородський, Кучмин (кучма — кошлата хутряна шапка), Бакаїв (бакай — вибоїна з водою), Муравський, Харківський, Ромоданівський. Більшість сучасних автошляхів в Україні так само пролягають вододолом, поза бродами та болотами.

В українських народних назвах зоряного неба слушно й дотепно відбилися саме чумацькі знання астрономії. Сузір'я отримали прості, влучні й зрозумілі назви: Великий Віз та Малий Віз. А добре знані «ковші» нагадують ведмежі постаті, тому й дістали назву Велика та Мала Ведмедиці. Саме такими уявляли ведмедів давні фінікійці, які першими описали ці сузір'я. Чумацьким же Шляхом чумаки їхали та сіль просипали. Лежачи зоряної ночі горілиць на возі серед степу, чумак і на небі бачив своє — таке близьке та рідне.

Подорожній побут теж дав низку дотепних чумацьких прізвиськ: Задавикаша, Затуливітер, Непийпиво, Непийвода, Неїжмак. І звісно ж, найпоширеніші — Чумак, Чумаченко. Оскільки чумак не стільки їхав мажею, скільки йшов поряд, особливо там, де волам було важче, звідси й прізвиська — прізвиська: Голоступець, Легкоступ, Твердоступ, Тихоступ, Дармохід, Скорохід.

У далекій дорозі, в надіях і сподіваннях на вдачу народжувалися й інші прізвиська: Боговіз, Ведибіда, Гуляйвітер, Крайсвіт, Перевозибрата, Переймибіда, Помогайбо, Розбийвіз, Семиразом, Сучимотузок, Мазний, Мазій тощо. Вся надія чумака була на вірних круторогих волів, звідси й прізвиська: Біловол, Жеривол, Куцевол, Рябовол, Чорновол, Задерживіст та Абихвіст.

Окрема тема — чумацькі пісні. Ось лише кілька Шевченкових рядків:

*За Києвом та за Дніпром
Попід темним гаєм
Ідуть шляхом чумаченьки.
Пугача співають.*

Ось як подає Борис Грінченко у своєму «Словарі української мови», з посиланням на Павла Чубинського та Івана Рудченка, зразки «чумацького» фольклору:

— Віз ламається — чумак ума набирається; а як віл пристає, то й ума не стає.

— Чумакова жінка — молода вдова.

— Куплю собі сірі воли, чумакувати буду.

— Ой ти, жоно чумацькая, чом не робиш, тільки журишся?

— Молодая чумачиха за чумаком б'ється.

— Ходить чумак по дорогах, а чумачиха сидить дома.

— От вам, панове чумацтво, на могорич!

У XVIII ст. українські чумаки мали абсолютну монополію на постачання й торгівлю сіллю, але вже у 30—40-х роках XIX ст. — лише 50—60%, тобто щороку 2,5—4 млн. пудів різних вантажів, зокрема 25—40 млн. пудів хліба.

Чумаки обслуговували ярмарки, доставляючи вантажі до Білорусії, Польщі, Москви, Північного Кавказу, Молдавії.

З підприємливих, кмітливих та заможних чумаків вийшли відомі родини українських капіталістів і громадських діячів XIX — початку XX ст.: Самиренки, Терещенки, Харитоненки та інші. Всі розпочинали свій «бізнес» тяжкою працею, а не крутістьм і махінаціями.

На експорті хліба виросла й збагатилася красуня Одеса. Польські магнати звозили сюди збіжжя, вирощене українськими хліборобами Поділля й Волині, а доставляли до моря все ті ж українські чумаки.

Пам'ятника чумакам в Одесі немає, так само, як і в Києві. Втім, бронзова чумацька мажа таки стоїть у столиці в інтер'єрі будинку на Рильському провулку, 10.

Чимало українських митців присвятили свої твори чумакам і чумакуванню. Ще 1846 року Тарас Шевченко змалював «Чумаків серед могил». Частково ті могили-кургани збереглися. Іван Айвазовський 1855-го зобразив «Чумацьку валку», Сергій Світославський — «Чумаків серед степу» та «Чумацький Ромоданівський шлях». Згадують чумаків у своїх творах і Микола Гоголь, Григорій Квітка-Основ'яненко, Марко Вовчок, Андрій Рудиковський.

Чумакування існувало до появи залізниць (70-х рр. ХІХ ст.). Згодом постачання солі перебрали на себе купці-оптовики, а перевезення вантажів, зокрема й хліба, — залізничники. (836 сл.)

*За Д. Малаковим,
Музей історії Києва*

Запитання до тексту

1. Слово “чумак” походить від слова “чум”, яке означає:
 - а) великий дерев'яний віз;
 - б) дерев'яна водонепроникна скриня;
 - в) спеціальна порода волів;
 - г) шлях, яким їхали чумаки.
2. Який продукт був головним промислом чумаків?
 - а) риба;
 - б) сіль;
 - в) збіжжя.
3. Як називались групи, якими чумаки вирушали в дорогу?
 - а) валки;
 - б) бригади;
 - в) курені.
4. Як називався дерев'яний чумацький віз?
 - а) чум;
 - б) підвода;
 - в) мажа.
5. Хто був тягловою силою чумацького воза?
 - а) коні;
 - б) воли;

в) бугаї.

6. Хто серед чумаків називався мазієм?

а) попелястої масті віл;

б) підмазувач воза;

в) стрілець, який не влучав у ціль.

7. Хто з українських письменників вивів сентенцію “Всяк, хто не маже, той дуже скрипить”?

а) М. Гоголь;

б) Т. Шевченко;

в) Григорій Сковорода.

8. Що чумаки вивозили з України? Назвіть 5-6 найменувань (збіжжя, мед, горілку, віск, дерево, дьоготь, шкіри, гончарні вироби)

9. Які астрономічні назви походять з чумацьких часів?

(Великий і Малий Віз; Чумацький Шлях)

10. Про яке місто, пов’язане з чумацтвом, йдеться в тексті?

а) Львів;

б) Коломия;

в) Одеса.

11. Бронзова чумацька мажа стоїть у

а) Одесі;

б) Києві;

в) Коломиї.

12. Назвіть митців, які зображували чумацтво в літературі чи живописі. (Тарас Шевченко, Іван Айвазовський, Сергій Світославський, Микола Гоголь, Григорій Квітка-Основ'яненко, Марко Вовчок, Андрій Рудиковський).

A decorative border with intricate floral and scrollwork patterns in black, framing the central text.

*Маловідоме
про
відомих*

*(Тексти публіцистичного характеру про
видатних українських письменників)*

Легенди про народження Івана Франка

І проміж нас живе ясна і чиста слава

Малого Мирона, великого Франка.

Максим Рильський

Іван Франко прийшов на світ 27 серпня 1856 року саме в ту пору, коли у вирій відлетіли лелеки. Дівчат, які народилися під ту пору, називали Маріями, бо на 28 серпня припадає свято Успіння Пресвятої Діви Марії, яке в народі називають Першою Пречистою. Хлопців, у ці дні народжених, називали Іванами, бо на 11 вересня припадає велике свято Усікновення голови Іоанна Хрестителя.

Його нарекли Іваном, але зовсім не через це свято. Так вимагала давня традиція, якої в роді Франків суворо дотримувались. Найстарший син мав назвати свого первістка іменем батька. Батька Якова Франка звали Іваном.

Ця ж традиція вимагала, щоб першу дочку назвали іменем батькової матері. Бабцю Івана Франка звали Катериною. Тому й назвав Катериною Яків Франко свою першу дочку у першій шлюбній з донькою нагуєвицького вйта Марією Тимишин. З нею він одружився 19 лютого 1824 року, а в грудні того ж року народилася дочка Катерина, але через два роки вона померла.

Із своєю першою дружиною Марією Тимишин Яків Франко прожив 31 рік. Після Катерини усі діти народжувалися мертвими. Які тільки дари не посилав Яків за порадою людей Господові! Викував хрести на церкву, поставив іконостас, щороку давав на свічки ярий віск. Євангеліє купив та в срібні шати оправив, хрест на громадській толоці за свій кошт поставив, аби тільки Бог змилосердився. Але дітей більше не було. Яків упав у відчай.

У квітні 1855 року Бог забрав Марію Тимишин до себе. Вона мала усього 43 роки.

Друга дружина Якова Франка Марія Кульчицька була родом з Ясениці Сільної. Коли вона виходила заміж, мала двадцять літ і за законами Австро-Угорщини вважалася неповнолітньою. Марія дуже боялася того заміжжя, бо смерть на обійсті чоловіка була частим гостем. Якраз перед народженням Івана помер слуга Іван Шиян. А ще те, що діти Якова постійно вмирили...

Забобонні люди твердили, що дитину можна заховати від смерті, якщо називати її іншим іменем, ніж записано в церковній книзі, тобто в метриці. Це називалось обдурити смерть. Мати, свято в це вірячи, почала називати свого сина Івана Мироном, бо на 30 серпня припадало свято цього мученика (він був священником в Ахаї, його схопили на

Різдво 251 року, піддали жорстоким тортурам, які він терпляче витримав, навіть коли його кинули в огонь, вийшов неушкодженим, ото ж йому стягли голову). Ні в Ясениці Сільній, ні в Нагуєвичках, ні в околицях жодного хлопця Мироном ніхто не назвав. Очевидно тому молода мати сподівалася, що це ім'я стане для сина оберегом... Після смерті першої дружини Марії Тимишин Яків Франко мусив тримати піст-покуту (жалобу) рік. Тобто одружитися вдруге він мав право не раніше як через рік після дня смерті дружини. З дозволу священника цей звичай інколи ламався. Якщо були серйозні причини, термін покути скорочувався до трьох місяців. Особливо тоді, коли дружина помирала, залишивши чоловікові дрібних дітей, з котрими той не міг дати ради. В Якова неповнолітніх дітей не було. Його мати Катерина ще була жива й залишалася господинею хати. При господарстві було повно слуг, тобто причини для поспіху до весілля не було жодної. Однак Яків посту не дотримав.

Саме ця обставина й породила плітку, що неповнолітня молода, до того ж шляхетна, а не проста мужичка, вийшла заміж за старого хлопа, на 33 роки старшого за неї, бо мусила йти. Зайшла буцімто в гріх з якимось корчмарем, гріх той уже не можна було приховати, тому мати поспішно сплвила доню заміж за першого-ліпшого, хто її брав.

Ця плітка народилася у час виборів до парламенту, її навмисне «запустили», аби очорнити кандидата Івана Франка. Ця ж плітка стверджувала, що справжнє прізвище Івана Франка — Френкель. Плітку цю ще й сьогодні активно пропагують ті, хто вважає, що Іван був «мойсеєвого» віросповідання. Насправді ж Іван прийшов на світ більше ніж через рік після одруження Марії та Якова.

Важко повірити, що в основі одруження було звичайне людське кохання, таке пізніше для Якова і таке раннє для Марії. Вона справді походила з дрібної шляхти, і була зовсім не гола-боса, як гадав дехто. Великим багатством її мати не володіла, бо воно пішло на навчання старших братів Марії та на утримання великої сім'ї, але все-таки у придане Марія одержала землю — основу основ життя тодішньої родини. Після смерті Марії та земля відійшла у володіння її другому чоловікові Гриню Гаврилику.

Страх Марії за життя дитини виявився й тоді, коли у вересні 1859 року народився наступний син. Звичай велів назвати його на честь того святого, чиє свято на той день випадало, тому й назвали Захаром, мати ж кликала його Михайлом...

Як письменник, Іван Франко народився віршем «Моя пісня», надрукованим у студентському журналі «Друг» 1874 року. Підписана

ця поезія була псевдонімом «Джеджалик». Так само підписано й першу велику повість «Петрії й Добошуки», яка, як твердив Сергій Єфремов, не мала жодної художньої вартості. 1876 року в тому номері, де закінчувалося друкування повісті, з'являється вірш Івана Франка «Наймит» — і підписаний він уже псевдонімом «Мирон». Вмирає кволий і по-дитячому наївний Джеджалик — його займає могутній Мирон.

Символічно, що той перший вірш, біля якого вжито псевдонім, називався «Наймит». Написано його було перед першим арештом Франка. Псевдонім, який, остерігаючись за синове життя, колись дала йому мати, мав захистити Івана від страшної несправедливості світу. Так проникливо звучать слова до народу, який є наймитом у власній хаті:

Ори, ори, співай, ти, велетню закутий
У неволі й тьми ярмо!
Пропаде пільма й гніт, опадуть з тебе пута,
І ярма всі ми порвемо!

Іван Франко мав двадцять літ — із тим заспівом виходив на широкий шлях літератури, хоч знав, що зерно, засіяне наймитом, не все зійде. Бо впаде одно на камінь — і пропаде. Бо впаде друге на поганий ґрунт, проросте — і знидіє. І тільки невелика частина впаде на добрий ґрунт і проросте, виросте й заколоситься і буде дякою орачеві-наймиту за його труд. (941 сл.)

(За Р. Гораком)

Запитання до тексту

1. Франка нарекли Іваном, тому що:
 - а) він народився у переддень відзначення усікновення голови Іоанна Хрестителя;
 - б) цього вимагала давня традиція роду Франків;
 - в) це було улюблене ім'я його матері;
 - г) це було ім'я його хрещеного батька.
2. Із своєю першою дружиною Яків Франко прожив:
 - а) 10 років;
 - б) 20 років;
 - в) 25 років;
 - г) 31 рік.
3. Від першого шлюбу Яків Франко мав:
 - а) трьох дітей;
 - б) п'ятеро дітей;

в) доньку, яка померла;

г) єдиного сина.

4. Друга дружина Франка Марія Кульчицька була родом:

а) з Дрогобича;

б) з Нагуєвичів;

в) з Борислава;

г) з Ясениці Сільної.

5. Щоб вберегти сина Івана від смерті, мати називала його:

а) Степаном;

б) Миколою;

в) Михайлом;

г) Мироном.

6. Франкова матір була молодша за чоловіка:

а) на п'ять років;

б) на десять років;

в) на двадцять років;

г) на тридцять три роки.

7. Плітка про те, що Іван Франко не є сином Якова Франка, була сфабрикована, щоб:

а) дошкулити письменникові;

б) пояснити поважливе ставлення письменника до пророка Мойсея;

в) очорнити кандидата Івана Франка під час виборів до парламенту;

г) проголосити й обґрунтувати «аморальність» письменника.

8. Як письменник Іван Франко народився віршем:

а) «Каменярі»;

б) «Гімн»;

в) «Моя пісня»;

г) «Пісня і праця».

9. Першу поезію Івана Франка було підписано псевдонімом:

а) «Джеджалик»;

б) «Невідомий»;

в) «Мирон»;

г) «Голіаф».

10. Найперший підписаний псевдонімом «Мирон» твір Івана Франка:

а) «Лис Микита»;

б) «Товаришам із тюрми»;

в) «Наймит»;

г) «Привіт».

11. У рядку «І ярма всі ми порвемо» вжито такий художній засіб:

а) епітет;

б) метафору;

в) алегорію;

г) гіперболу.

12. Образ сіяча, який сіє зерно, походить:

а) з народного прислів'я;

б) з народної пісні;

в) з щоденників Івана Франка;

г) з євангельської притчі.

Іван Франко. Рід Якова

Тільки один раз, двадцять шостого серпня тисяча дев'ятсот дев'яносто п'ятого року, напередодні дня народження Івана Франка, у Нагуєвичах вдалося зібрати великий рід Якова Франка. Більшість роду вперше бачила Нагуєвичі, один одного не знали. Такі різні і такі далекі...

У церкві Миколая, де колись був хрещений Іван Франко та його брати і сестри, звідки ховали його діда і бабу, батька і маму, де стільки молитов склав рід Франків, відбулася велика Служба Божа за здоров'я суцільних Франків та за упокій душ померлих, їх список довгий-довгий... Тодішній отець церкви Григорій Петрушак урочисто, в супроводі асистентів, при запалених свічках, кадильному димі і співі хору вніс Євангеліє, яке подарував церкві в срібній оправі Яків Франко. До нього торкнулися устами всі нащадки Якова. Молитви склалися перед іконостасом, який відновив батько Франка, та хрестами, викутими ним із заліза в своїй кузні.

Потім відбулася панахида на могилі батька, що в почесному ряду на цвинтарі, та на могилі матері. Залишив рід, за давнім звичаєм, на їх могилах запалені свічки і хліб. І рушив увесь рід з цвинтаря від могил до порогів хати Якова на Війтівській горі, яку звать тепер Франківською. Йшли нащадки по синові Івану, битий-перебитий, нищений і незнищений рід його брата Онуфрія, що покинув землю обітовану і пішов під Діл в Підгірки, рід Захара Франка, повний трагедій. Ішов рід сестри Юлії Багрій. Кланялася їм рідна стріха, батьківські пороги, криниця посеред двору і калина, що під вікном батьківської оселі.

З тієї непоказної сільської хати вийшов у мандрівку століть той величний український рід. А на Різдво 1996 року, коли від цих подій не

минуло ще й півроку, зайнялася церква Миколая... на очах у всіх згоріла дотла, навіки забравши з собою пам'ять предків і роду Франка. Згоріли вівтарі, зроблені руками Якова, згоріло Євангеліє, дароване Яковом Франком, щоб Господь благословив його дітьми, розтеклася срібна окова його попелищем. Згоріли стародруки, спопеліли метричні книги, де пам'ять про рід.

Збереглися лише хрести. Вони не горять. Ті, що викував їх Яків на дах церкви, і той, що поставив на пам'ятку про знесення панщини. Він був розбитий, понищений, але його зберегли. Знову стоїть і нагадує людям про їх історію.

І ще один хрест. Це той, яким хрестили Івана Франка. Старий, дерев'яний, різьблений. Його врятували від знищення, і він тепер у Національному музеї у Львові...

Хрести залишилися. Залишився рід Якова, щоб нести їх.

Після довгих суперечок між конфесіями місце, де стояла церква, обгороджено парканом і засіяно травою. Ще пахне згарищем... Тільки залишилася дзвіниця зі старими дзвонами, а за нею старий цвинтар. На ньому вже не ховають. Нема місця. Пройде час, і він заросте травою, а згодом прийме пізніші покоління. Нема на ньому нащадків Івана Франка. Вони розсипані порохом по світу... (419 сл.)

(Р. Горак, Я. Гнатів)

Запитання до тексту

1. Чи часто вдавалося збиратися великому роду батька Івана Франка Якова?

- а) щороку, в день смерті Івана Франка;
- б) один раз, напередодні дня народження Івана Франка;
- в) один раз на 10 років;
- г) після проголошення незалежності України.

2. Що подарував церкві Миколая Яків Франко?

- а) Євангеліє;
- б) Біблію;
- в) ікону;
- г) іконостас.

3. Що залишив рід на могилі батька та матері за давнім українським звичаєм?

- а) букети квітів і вінки;
- б) вишивані рушники;
- в) запалені свічки і хліб;
- г) китиці червоної калини.

4. На Різдво 1996 року у великій пожежі згоріла дотла...

- а) хата Якова Франка;
- б) церква Миколая;
- в) церковна дзвіниця;
- г) садиба Івана Франка.

5. З якою метою Яків Франко подарував церкві Миколая Священну книгу у срібній окові?

- а) щоб збагатити церкву;
- б) щоб його пам'ятали;
- в) щоб Господь благословив дітьми;
- г) щоб Господь дарував здоров'я.

6. Де зберігається пам'ять про рід?

- а) у садибах роду;
- б) у метричних книгах;
- в) на родинних могилах;
- г) у стародруках.

7. На пам'ятку про яку подію викував Яків Франко другий хрест?

- а) про знесення панщини;
- б) про народження сина Івана;
- в) про залишення землі обітованої;
- г) про Різдво 1896 року.

8. Який хрест знаходиться тепер у Національному музеї Львова?

- а) який був на даху церкви;
- б) зі Франківки, що раніше називалась Війтівською горою;
- в) з-під Долу в Підгірках;
- г) яким хрестили Івана Франка.

9. Що сталося з місцем, де стояла церква?

- а) його обгороджено парканом і засіяно травою;
- б) на ньому збудована нова церква;
- в) там залишилося лише згарище;
- г) тепер там старий цвинтар.

10. Де нащадки Івана Франка?

- а) в почесному ряду на Личакові;
- б) проживають у Нагуєвичях;
- в) розсипані порохом по світу;
- г) захоронені на старому цвинтарі.

У якому стилі написаний цей текст?

- а) художньому;
- б) розмовному;
- в) публіцистичному;

г) науковому.

12. Яка головна думка цього тексту?

а) рід Якова Франка – безсмертний;

б) справу Івана Франка продовжать нащадки;

в) ніколи не згасне пам'ять про Івана Франка;

г) ніколи не залишайте батьківських порогів.

Ліна Костенко

Справжній переполох серед чиновників від літератури викликав рукопис історичного роману "Маруся Чурай". Довгих шість років він поневірявся по видавництвах. Які тільки недоліки не приписувались цьому твору і які тільки ярлики не чіплялись на нього у редакційних відписах та внутрішніх рецензіях! Писали про "буржуазно-об'єктивістський підхід" у зображенні минулого України, про його "лже-історичні концепції", про "фетишизацію свого" і навіть про "надмірну розтягнутість та художню неповноцінність". Недолугість усіх цих звинувачень стала очевидною, коли роман все-таки прийшов до читача. Літературознавець В.Брюховецький розповідає про враження, яке справив цей твір на відомого ученого-ботаніка та прекрасного поета Михайла Доленга: "... Михайло Васильович сидів біля порожнього столика і задумливо кутив.

– Ви вже прочитали "Марусю Чурай"? – запитав він відразу.

– Прочитав.

– Тепер не страшно й помирати, – сказав вісімдесятичотирьохлітній поет. – Прилучився до вічності. Я стільки років чекав на твір в сучасній українській літературі, про який напевне міг би сказати, що це стане класикою". Роман дуже швидко здобув всенародну любов. Кожне його видання швидко розкуповувалося. Його переписували, вивчали напам'ять.

Величезною популярністю користувалися інші книжки, що все-таки почали з'являтися, починаючи з 1977 року. Щоправда, вихід кожної книжки давався поетесі дуже й дуже нелегко. Від неї вимагали поступок: мовляв, книжка з'явиться на світ тільки при умові, що ви знімете той чи той вірш, переробите той чи інший рядок... Та поетеса не йшла ні на який компроміс. Щоб домогтися виходу своїх поетичних збірок у незіпсованому вигляді, вона двічі оголошувала голодування. Не зламало її і те, що чимало років доводилось жити у важкій матеріальній скруті: на роботу неможливо було влаштуватись, а гонорарів не отримувала, бо ж книжки не виходили. Бували дні, коли залишалось тільки двадцять вісім копійок на пляшку кефіру.

Загалом же протистояння Ліни Костенко і чисельної армії чиновництва від літератури чимось нагадує сюжет однієї її поезії:

*Біле - біле - біле поле.
Чорний гомін. Вороння.
Посідало та й замріялось
про убитого коня.
Скаче кінь, копитом цокає,
тонко вухами пряде...
Ще ви, чорні, передохнете,
поки кінь цей упаде!*

Звідки така сила волі, така нездатність піти на компроміс. В один час із нею жило і працювало чимало талановитих поетів-чоловіків, які не витримували протистояння з тоталітарною системою, ламались, починали служити їй, отримуючи за це посади, премії, ордени.

Найлегше відповісти на це питання, зіславшись на характер поетеси: мовляв, він у неї мужній, непоступливий... Проте навряд чи така відповідь буде правильною. "А по ідеї жінка – тільки жінка", – писала вона про себе в одній із поезій. Лірична героїня її інтимної лірики напрочуд ніжна і слабка, вражає своєю жіночністю.

То ж звідки ця нескореність, ця абсолютна нездатність до мімікрії? І тут запрошується порівняння з іншими великими попередниками Ліни Костенко – Тарасом Шевченком і Лесею Українкою. Добре відомо, що у житті Тарас Шевченко не відзначався твердим характером. Усіх вражала його доброта, поступливість, здатність проїнятися болем інших людей. Проте, коли торкалося найсуттєвішого – його політичної позиції стосовно України та самодержавницької Росії, він ставав невпізнанно твердим, рішучим і безкомпромісним. На допитах у справі Кирило-Мефодіївського товариства виявив найвищу людську гідність і абсолютну незламність. Не похитнули його і десять років солдатчини, про що говорить знамените "Караюсь, мучусь, але не каюсь". У своїй політичній поезії фактично був безстрашним, хоч добре знав, чим це йому загрожує.

Подібне можна говорити й про Лесею Українку. Згадаймо хоча б відомі слова Івана Франка, що "від часу Шевченкового "Поховайте та вставайте, кайдани порвіте" Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як із уст сеї слабосилої, хорої дівчини". Неважко помітити, що мужність та поетична сила з'являлися у творах Лесі Українки саме тоді, коли йшлося про долю Батьківщини, її народу, про українську національну ідею в усіх її виявах.

Щоб зрозуміти зазначену закономірність, думається, треба взяти до уваги той факт, що і Шевченко, і Леся Українка були геніальними особистостями, а це означає, що їм відкривалась Істина. Зрозуміло, що ця здатність проникати в Істину стосувалась перш за все долі народу, його минулого, сучасного і майбутнього. Шевченкова концепція історії України є першою правдивою концепцією, істинність якої була підтверджена усім розвитком історичної науки. У творчості Шевченка знаходимо художні формулювання основних проблем, що постають перед українською нацією у майбутньому. І час уже підтвердив їх істинність. (Найяскравіший приклад – виражена у поезії "Мені однаково..." тривога Шевченка за "приспаність" національної свідомості українського народу).

Вражаючою була здатність Лесі Українки осмислювати і висловлювати найголовніші проблеми української тогочасності.

Відчуття Істини породжує переконаність, а переконаність, у свою чергу, – мужність. Шевченко був незламним, бо, як ніхто інший, розумів сутність зла, від якого потерпав його народ. Це розуміння було таким глибоким, таким переконаним, таким емоційно-пройнятим, що виключало будь-яку можливість бодай найменшого внутрішнього зрадництва.

Ліна Костенко – прямий духовний нащадок Шевченка, Лесі Українки, Франка. Поетів такого масштабу, такого дарування народжується мало – один-два на століття. Вона наближена до Істини. У неї абсолютний слух до "голосу віків", Вона глибоко розуміла Зло тоталітарної системи. Можливо, як нікому іншому, їй відкривалась загроза, яку несла ця система самому існуванню нації. Багаторічна тяглість так званих "застійних часів" позначилась суспільно-політичною стагнацією, забороною вільної думки, посиленою "інтернаціоналізацією". Остання потужно стимулювала національну зраду, була особливо небезпечною для нації, імунітет самозбереження якої до того ж був ослаблений величезними людськими втратами під час війн та голодоморів. Думається, що глибоке розуміння небезпеки, яка нависла над нацією, зробило Ліну Костенко нездатною до конформізму, їй була відома Істина, і тому вона, як, можливо, ніхто інший відчувала, що далі відступати нікуди, бо далі – провалля...

Окрім того, треба врахувати ще одну річ: Ліна Костенко – Поет у найповнішому, справжньому розумінні цього слова. А це означає, що в неї загострене розуміння Краси. Поняття Краси стосується всього духовного і матеріально суцього у цьому світі. Є краса природи, краса слова, краса думки, краса почуття, краса вчинку... Саме на ґрунті

возведеної до культу Краси (у всіх її виявах) і постають її поетичні шедеври. На принципах Краси будується й етична позиція Ліни Костенко. Вона органічно не приймає зраду, моральну безпринципність, усілякі поступки Злу... – все це у її розумінні є потворним.

Нескореність Ліни Костенко перед тоталітаризмом – це її людський подвиг, який ще потребує відповідного осмислення. Залишаючись нескореною, вона зберігала не тільки власну честь і гідність, а й честь і гідність рідної літератури.

Все більше знавців поезії, знайомлячись із її творчістю, приходять до думки, що вона належить до обраного кола кращих поетів сучасності. У 1990 році в США відбувся Всесвітній конгрес "Ліна Костенко – поет і мислитель". Історичний роман "Маруся Чурай" відзначено Шевченківською премією (1987); Ліна Костенко є лауреатом кількох зарубіжних літературних премій, у тому числі й премії, що носить ім'я Франческо Петрарки.

Дочка Ліни Костенко Оксана Пахльовська – відома поетеса та літературознавець. Вона активно пропагує українську літературу за кордоном — нещодавно італійською мовою вийшла її книжка "Українська літературна цивілізація". Син Василь – талановитий інженер-кібернетик.

Пізнання творчості кожного великого поета потребує серйозної інтелектуальної напруги. Стосується це і Ліни Костенко. Незважаючи на класичну простоту її поетичного вираження, все ж необхідна напружена робота розуму і серця, щоб піднятися до її думки і почуття. Але не треба заощаджувати інтелектуальну напругу, пізнаючи творчість Ліни Костенко. Бо ця напруга віддячиться духовним визріванням, моральним самовдосконаленням, яке відбуватиметься під магічним, чаруючим впливом її поетичного слова. (1145 сл.)

(За Г.Ключеком)

Запитання до тексту

1. Скільки років поневірявся по видавництвах рукопис історичного роману "Маруся Чурай"?

- а) 1 рік;
- б) 2 роки;
- в) 6 років;
- г) 10 років.

2. Чому поетеса двічі оголошувала голодування в кінці 70-років?

- а) щоб домогтися видання "Марусі Чурай";

б) щоб домогтися виходу поетичних збірок у незіпсованому вигляді;

в) щоб влаштуватися на роботу;

г) щоб виплатили гонорари за видані книги.

3. За що деякі поети-чоловіки при тоталітарній системі отримували посади, премії, ордени на відміну від поетеси Ліни Костенко?

а) за багатотомні видання;

б) за особливі заслуги в галузі мистецтва;

в) за вірну службу більшовицькій системі;

г) за мужність у боротьбі зі злом.

4. Якою за характером є лірична героїня інтимної поезії Л.Костенко?

а) гордою і сильною;

б) ніжною, слабкою, жіночною;

в) гарною, волелюбною;

г) мужньою і непоступливою.

5. Чого навчилася Л.Костенко у своїх великих попередників Т.Шевченка і Лесі Українки?

а) твердості, рішучості і безкомпромісності;

б) жанрової різноманітності творів;

в) твердості характеру;

г) ніжності, мрійливості, доброти.

6. У який період свого життя Т.Шевченко написав знамените «Караюсь, мучусь, але не каюсь», що стало підґрунтям незламності Л.Костенко?

а) у ранній період;

б) у «період трьох літ»;

в) у період солдатчини;

г) в останній період життя.

7. Продовжте слова Івана Франка про Лесю Українку: "...від часу Шевченкового «Поховайте та вставляйте, кайдани порвіте» Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як...

(«із уст сеї слабосилої, хорої дівчини).

8. У чому Т.Шевченко пророче вбачав істинність найболючішої проблеми української нації?

а) у протистоянні Добра і Зла;

б) у «приспаності» національної свідомості;

в) у відсутності поведиря нації;

г) у відсутності волелюбності у народу.

9. У чому людський подвиг Л.Костенко?

а) у нескореності тоталітаризму;

б) у силі таланту;

в) у довершеності поетичних творів;

г) у класичній простоті її поезій.

10. Який принцип покладено в основу цих поетичних рядків?

Біле – біле – біле поле.

Чорний гомін. Вороння.

11. Назвіть кілька імен поетів-сучасників Ліни Костенко.

12. Як ви розумієте слова про «духовне визрівання і моральне самовдосконалення, яке відбуватиметься під магічним, чаруючим впливом поетичного слова» Л.Костенко?

Народжена з морської піни

Маруся Чурай... Хто вона така? Яка взагалі історія її образу? Звідки такий незгасний інтерес до неї все нових і нових поколінь митців? Реальна це особа чи, може, кимось вигадана? І досі дослідники української літератури, музики, фольклору не мають щодо цього єдиної думки. Навіть відповідна стаття УРЕ дещо позначена цими ваганнями та суперечностями. Тут сказано, що Маруся Чурай — це легендарна українська співачка й поетеса й що жила вона в Полтаві в середині XVII століття. Але ж пам'ятаймо, що одне з головних значень слова «легендарний» — це вигаданий, такий, що насправді не існував. Тим більше, що далі в цій же енциклопедичній статті сказано: «Документальних свідчень, записів, народних переказів про Марусю Чурай немає».

Власне, якраз із цього й починає свій знаменитий роман Ліна Костенко. Мовляв, 1658 року в Полтаві була пожежа, і, як припускає поетеса, тоді згоріли в магістраті судові книги, а серед них, можливо, була й справа Марусі Чурай. Уся розповідь у романі ведеться на грані легенди й реальності. Як і в деяких роботах на цю тему інших авторів, присутня заманлива, тремка невловимість. Так взагалі буває, коли говорять чи пишуть про тих, хто творить народні пісні. Ніколи не докопаєшся, хто перший заспівав ту чи іншу народну пісню. Про авторство пісні влучно висловився Дмитро Павличко: «Пісня — максималістка, вона втікає від авторів і прагне бути або нічим, або дочкою народу».

Та хіба тільки невловимість авторства збуджує інтерес до народної пісні? На сьогодні тільки зареєстрованих нараховується майже 300 тисяч українських народних пісень. Таким безцінним скарбом не

може похвалитися ніякий інший народ, не кажучи вже про неймовірно високу якість нашого пісенного фольклору.

Українській народній пісні властива дивовижна довершеність, музична й словесна. Це відчули геніальні композитори Моцарт, Бетховен, Ліст і плідно використали наші пісні у своїх творах. Ліст, наприклад, настільки вподобав собі пісню «Ой не ходи, Грицю», що вона надихнула його на створення фортепіанної п'єси «Українська балада», а за мотивами інших українських пісень він написав симфонічну поему.

Можуть спитати: звідки ж ці композитори добре знали українські пісні? Передовсім з перекладів. «Ой не ходи, Грицю», приміром, уже на початку ХІХ ст. співала вся Європа — цю пісню було перекладено польською, німецькою, угорською, французькою, англійською мовами. Світ був просто вражений визначальною для української музичної культури ознакою — її особливим вокальним характером і тісною сув'язю з поезією. Європа навіть відкрила чисто «український» голос із властивими тільки йому чудовими артикуляційними особливостями. Тому-то й заметушилися в імперській столиці Петербурзі, частіше стали засилати в Україну відповідних спеціалістів, щоб ті набирали для придворних капел українських хлопців. Набирали пожадливо. Скільки неперевершених талантів одчахнуто було від нашого народу!

Інтерес у навколишніх державах до української пісні та її творців був надзвичайно великий. Було всім дивно й незрозуміло, хто конкретно творить такі пісенні перли? Невже справді на це здатні простий українець чи українка, які на час того підвищеного інтересу були, як правило, неписьменними кріпаками? Навіть пішов був такий собі фантастичний поголос, що українські народні пісні виринають з морської піни, бо ж у чорноморських глибинах живуть схожі на дельфінів істоти, які, мовляв, і створюють оте пісенне диво. А чумаки, що приїжджають до моря по сіль, підхоплюють ті пісні й по всій Україні розвозять. Так чи інакше, а в пошуках авторства українських пісень доходило майже до ажіотажу...

І от російський письменник О. Шаховської 1839 року видає, правда, дуже посередню, повість «Маруся, малороссийская Сафо», в якій до чисто побутово-мелодраматичного сюжету балади «Ой не ходи, Грицю» додає події української історії ХVІІ століття, а Марусю показує авторкою чудових пісень.

Відомий і вельми авторитетний дослідник українського фольклору Григорій Нудьга з цього приводу писав, що таки немає жодного документа чи переказу, навіть невиразної легенди про те, що така

співачка й поетеса справді жила, «просто підроблятися під історичну дійсність тоді було модно», а пісні, які нібито створила Маруся, автор повісті О. Шаховської «майже всі списав з «Малороссийских песен», виданих у 1827 році Максимовичем». А поки що на основі тільки повісті О. Шаховського з'явилася в пресі ще й стаття іншого автора, де вже докладно описано сам процес створення Марусею пісні «Ой не ходи, Грицю». І саме це стало приводом для того, що ім'я Марусі Чурай було навіть внесено до «Библиографического словаря русских писательниц» Голіцина. А тим часом Маруся Чурай, як переконає нас той же Г. Нудьга, це всього-на-всього «літературний образ, як Наталка Полтавка, Тарас Бульба та багато інших, про яких ніхто з дослідників літератури не наважиться писати як про реальні історичні особи».

Значить, ідеться про містифікацію? Хай так. Якщо талановито здійснена, втілена у високохудожній твір, то чом же їй не бути прийнятою до золотого фонду нашої літератури? Так, власне, й сталося з чудовим романом Ліни Костенко. Проте це не означає, що тему Марусі Чурай вичерпано, і вона вже закрита для інших авторів, тому що її глибинність неосяжна.

Та й узагалі, кожен письменник, який працюватиме над вдячною темою Марусі Чурай, дістане добру можливість домалювати, докарбувати нові риси й грані українського народного піснетворця, котрі ще більше увиразнять незмірну талановитість, глибоку чутливість нашого народу, землі якого, за словами Адама Міцкевича, «є столицею ліричної пісні». Бо таємниця авторства, особи й самого процесу творення справді народної пісні — вічна.

Чому ж нині, на зламі століть і тисячоліть, ми не співаємо наших прекрасних пісень, котрі набули світової слави? І в селах, і в містах не співаємо? У вечірні години відпочинку або святкового дня в колі друзів, а то й на самоті? Коли на душі сумно й у хвилини радості — чому не кличемо собі на розраду народну пісню?

Із здивуванням знову запитуєш себе: чому в наш час та ще на тлі таких епохальних перемін у національній історії мовчать народні піснетворці? Чи перевелися в нас люди такого, як у Марусі Чурай, душевно-емоційного складу? Мабуть, ні. Таких особистостей немало і в наші дні. Інша річ, що вони, можливо, не бачать у свого сучасника потреби в їхній пісенній творчості. А не бачать, певне, тому, що естрадний примітив затопив геть усе довкола, сильно приглушуючи такий попит. Нині можна говорити про неспростовний факт: насаджування невибагливої, розрахованої на нерозвинені смаки музики,

що її китайці небезпідставно охрестили державоруйницькою, діє в нас уже на повну силу.

Де ти, сучасна Чураївно? Ми знаємо, що ти десь серед нас. Нові твої пісні, твій голос пророчий, дастьбі, порятує нас від могили й забуття. Збудить до усвідомлення людської й національної гідності. Ми ж бо свято віримо: хоч би й у легенді своїй — ти вічно реальна. (1024 сл.) (За О. Сливинським)

Запитання до тексту

1. У відповідній статті УРЕ сказано, що Маруся Чурай — це:
 - а) видатна історична особа;
 - б) маловідома історична особа;
 - в) легендарна особа;
 - г) літературний персонаж.
2. Із розповіді про пожежу в Полтаві 1658 року, під час якої могли згоріти документи про Марусю Чурай, розпочинається твір:
 - а) «Ой не ходи, Грицю» Михайла Старицького;
 - б) «У неділю рано зілля копала» Ольги Кобилянської;
 - в) «Маруся, малороссийская Сафо» Олександра Шаховського;
 - г) «Маруся Чурай» Ліни Костенко.
3. Слова про те, що «пісня втікає від авторів і прагне бути або нічим, або дочкою народу», належать:
 - а) Адаму Міцкевичу;
 - б) Дмитрові Павличку;
 - в) Ліні Костенко;
 - г) Ференцу Лісту.
4. Українських народних пісень (zareєстрованих) на сьогодні існує:
 - а) близько 100 тисяч;
 - б) близько 200 тисяч;
 - в) до 250 тисяч;
 - г) майже 300 тисяч.
5. Автором фортепіанної п'єси «Українська балада», в основу якої покладено пісню «Ой не ходи, Грицю», є:
 - а) Людвіг ван Бетховен;
 - б) Вольфганг Амадей Моцарт;
 - в) Ференц Ліст;
 - г) Петро Чайковський.
6. У XVIII—XIX ст. світ був вражений такою визначальною для української музичної культури ознакою:

- а) пов'язаністю з давніми язичницькими культами;
- б) підкреслено романтичною спрямованістю змісту та форми;
- в) вдалим синтезом вокалу з хореографією;
- г) особливим вокальним характером і тісною сув'яззю з поезією.

7. Для придворних капел столичного Петербурга охоче набирали українських хлопців, тому що:

- а) вони співали майже безоплатно;
- б) Європа відкрила чисто «український» голос із властивими йому чудовими артикуляційними особливостями;

- в) вони вирізнялися винятковими здібностями і слухняністю;
- г) вони були винятково вродливі.

8. Слово ажіотаж означає:

- а) бажання ввести когось в оману;
- б) бажання привернути увагу суспільства до проблеми;
- в) збудження навколо якогось питання;
- г) байдуже ставлення до питання.

9. До «Библиографического словаря русских писательниц» Голіцина ім'я Марусі Чурай було внесено після того, як надрукували:

- а) збірник В. Максимовича «Малороссийские песни»;
- б) повість О. Шаховського «Маруся, малороссийская Сафо»;
- в) п'єсу М. Старицького «Ой не ходи, Грицю»;
- г) статтю А. Шкляревського «Маруся Чурай, малороссийская певунья».

10. Слово містифікація означає:

- а) перенесення смислових акцентів у тлумаченні явища;
- б) обман, спричинений збігом обставин;
- в) обман, здійснений ненароком, неумисне;
- г) умисне введення когось в оману.

11. «Столицею ліричної пісні» українську землю назвав:

- а) Максим Березовський;
- б) Петро Чайковський;
- в) Дмитро Яворницький;
- г) Адам Міцкевич.

12. Для українців Маруся Чурай є уособленням:

- а) дівчини, яка помстилася коханому за зраду;
- б) дівчини, яку врятував від страти Б. Хмельницький;
- в) співучої душі народу;
- г) незгасної історичної пам'яті народу.

Різдво Стуса

Мама Їлина виношувала його, коли чинився великий терор, який забрав найкращих, найздібніших, найрозумніших. Породила сина на саме Різдво Христове року Божого 1938–го. І не посміла записати його сьомим січня, записала шостим. Але таки дала йому ім'я Василь. Ім'я ж це грецькою — Базилеос — означає «володар», «господар», «цар». «В Україні, — казав Василь, — чи не кожна четверта матір називає свого сина цим іменем, підсвідомо карбуючи потяг до конче необхідної нам, щоб вижити, державности». Маємо 5 січня Василя Чумака, 8 січня Василя Симоненка. У Києві вже стало традицією справляти 14 січня свято Різдвяних Василів у Київському міському будинку вчителя і вручати на ньому премію імені Василя Стуса.

В кожній людині є свої «знакомиті дати». У Василя Стуса вони дуже яскраві і знакові.

...Якось в останній рік свого земного, ба, шевченківського 47–річного віку, на Уралі, в таборі особливого режиму Кучино, Василь питав глибоко віруючого діда Семена – покутника:

— А що то є чоловікові — народитися на таке велике свято?

— Це додаткова ласка Божа, щастя, — сказав дідо. — Але кому багато дається, з того багато й спитається.

Тих «знакомитих дат» у Стуса стільки, що вистачило б на святого. 4 вересня 1965 року він виступив на захист заарештованих у серпні шістдесятників у кінотеатрі «Україна». Виступ був приурочений до «дня концтаборів»: 5 вересня 1918 року нарком юстиції Російської Федерації Д.Курський, керуючий справами Раднаркому В.Бонч-Бруєвич і нарком внутрішніх справ Г.Петровський (той самий «добрий» дідусь в окулярах, що досі каменем сидить біля Парламентської бібліотеки в Києві) підписали декрет Раднаркому про червоний терор. Він тривав 73 роки. Рівно через 20 років після виступу в кінотеатрі «Україна» Василь загине в карцері — від голоду і холоду. Або ще: уночі після підписання 1 серпня 1975 року прикінцевого акта Гельсінської наради НБСЄ стався в Стуса прорив стінки шлунка. Це було в таборі Барашево, що в Мордовії. Він хотів вийти з бараку, але знепритомнів і впав. Чорновіл з друзями взяли його на простирадла і понесли на вахту. А там кричать: «Стой! Стрелять буду!» Операцію, під час якої Стус ледь не помер, зробили в тюремній лікарні імені І.Гааза в Ленінграді 10 грудня — якраз на День прав людини. А рівно за десять років до того він одружився з Валентиною Попелюх. Отакі «знакомиті дати».

*Те, що було за смертю, я спізнав,
всю силу таємничого діяння,
весь морок неб
і твань землі движку.
І тяжко жити,
цим знанням підперши
свою оселю,
витрухлу на пустку...*

У різдвяний вечір 1983 року, якраз на день свого народження, в таборі особливого (камерного) режиму на Уралі Стуса кинули в карцер. За що? Напередодні Василь звернувся до чергового помічника начальника колонії капітана Ляпунова, щоб довідатися про долю вилучених недавно під час обшуку паперів, на які не видали ніякого документа.

Після карцера Василеві оформили рік одиночки... В «одиночці» тяжчі умови, але маєш самоту. Діставши книжечку віршів Рільке німецькою мовою, він узявся перекладати його елегії. Працював «запоями», ночами спати не міг — добре, що в камері і вночі світиться. А камера його була в самому куточку бараку: декотрої ночі наглядачі туди й не заглядали. Та й чути їх, коли йдуть. Якщо, звичайно, не підкрадаються. Тож часом уранці відчиняються двері:

— Ну, Стус, давай, что ти там насочінял за ночь.

Стус мовчки стає в кутку, у голій камері ніде щось сховати...

Того зошита нема. Як нема і зошита в блакитній обкладинці, названого в останніх листах «Птах душі». Той «Птах» не вилетів із-за ґрат. Це ще один злочин російського імперіалізму проти української культури. «Стусова творчість — як дерево з обрубаною вершиною», — каже Михайлина Коцюбинська.

...Якось у задумі сказав: «Якщо нас коли-небудь і згадають, то як мучеників. Як таких, що в годину люту посміли залишитися самими собою. І десь там маленькими буквами напишуть, що той і той ще й вірші писав.»

Хто знає, читачу, який більший з його подвигів: вірші, життя чи смерть? Якби в нього було не таке життя, якби не передчував він своєї ранньої смерті, то й вірші його були б інакші. Лишається від Василя, перш за все, поезія як зматеріалізований у слові біль свого часу, ні, праісторичний, вічний біль стражденної людини, біль України. Вона найвиразніше мовила сучасникам і нащадкам його вустами. Він відчував епоху тонко і гостро й точно пророкував майбутнє. (686 сл.)

Запитання до тексту

1. Яким числом записали народження Василя Стуса?
 - а) 7 січня;
 - б) 6 січня;
 - в) 14 січня.
2. Що в перекладі з грецької означає ім'я Базилеос?
(володар, господар, цар).
3. Якого числа в Київському міському будинку вчителя відмічається свято Різдвяних Василів?
 - а) 7 січня;
 - б) 14 січня;
 - в) 6 січня.
4. Скільки років відміряла доля Василю Стусу?
 - а) 36;
 - б) 47;
 - в) 49.
5. Що, за словами віруючого діда Семена – покутника, означало народитися на велике свято?
 - а) велике щастя;
 - б) велика відповідальність;
 - в) кому багато дається, з того багато й спитається.
6. Скільки років пройшло з дня виступу-протесту Василя Стуса в кінотеатрі «Україна» до його смерті?
 - а) 10 років;
 - б) 15 років;
 - в) 20 років.
7. До якого дня був приурочений цей виступ?
 - а) «дня концтаборів»;
 - б) Дня прав людини;
 - в) «дня українських політв'язнів».
8. Що було підписано в цей день 1918 року наркомом юстиції Д. Курським, керуючим справами раднаркому В. Бонч-Бруєвичем і наркомом внутрішніх справ Г. Петровським?
 - а) прикінцевий акт Гельсінської Наради НБСЄ;
 - б) декрет про червоний терор;
 - в) Декларацію прав людини.
9. Чим знаменна для Василя Стуса дата 10 грудня?
(операція на шлунку в тюремній лікарні імені І.Гааза в Ленінграді і одруження з Валентиною Попелюх).

10. Елегії якого німецького письменника В. Стус перекладав у «одиначці»?

а) Рільке;

б) Гете;

в) Беля.

11. Як назвала Михайлина Коцюбинська Стусову творчість?

(«дерево з обрізаною вершиною»).

12. Що, на вашу думку, є більшим подвигом В. Стуса: вірші, життя чи смерть?

Для нотаток